

**БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН УЛСЫН БҮРТГЭЛ,
СТАТИСТИКИЙН ГАЗАР**

**БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН
ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАР**

/2015 ОН/

Өлгий 2016 он

Танилцуулгыг хянан, тохиосон:

Х.Бахыт

Танилцуулгыг нэгтгэн боловсруулсан:

Н.Манаргүл

Санал хүсэлт байвал доорх
хаягаар холбоо барина уу.

Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн хэлтэс
Засаг даргын тамгын газрын байр

Е-mail: bayan-ulgii@nso.mn

Утас: 70422432 ,70422322

Интернет хаяг: [//www.bayan-ulgii.nso.mn/](http://www.bayan-ulgii.nso.mn/)

Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн хэлтэс
Өлгий хот, 2016 оны 4-р сар

АГУУЛГА

I. Оршил	3
I.1 Нэр томъёоны товч тайлбар, тодорхойлолт	4
I.2 Эдийн засагт ХАА-н салбарын эзлэх байр суурь	7
II. Мал аж ахуй	
II.2.1 Малтай өрх, малчин өрх, малчдын тоо	8
II.2.2 Малчдын соёл, ахуйн үзүүлэлт	12
II.2.3 Малын тоо	14
II.2.4 Малын сүргийн бүтэц	16
II.2.5 Малын хэрэглээний зарлага	23
II.2.6 Төл бойжилт	25
II.2.7 Том малын зүй бус хорогдол	28
II.2.8 Иргадийн хувийн малын бүлэглэлт	31
II.2.9 Шинээр гаргасан, засварласан худгийн тайлан	32
II.2.10 Малжуулалтын талаар авсан арга хэмжээ	34
II.2.11 Малын бэлчээр, тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж	34
II.2.12 Тэжээвэр амьтад	36
III. Газар тариалан	
III.1 Тариалсан талбай	38
III.2 Хураасан ургац	38
III.3 ХАА-н эдэлбэр газар	40
IV. Дүгнэлт	41

ОРШИЛ

ХАА-н салбар нь манай улс орны эдийн засгийн баталгаа болж байдаг. Хөдөө аж ахуйн салбарын үйл ажиллагаа нь бусад хүчин зүйлээс илүүтэйгээр байгаль, цаг агаараас хамааралтай бөгөөд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн нь үндсэндээ хүн амын хүнсний хэрэглээ, боловсруулах үйлдвэрлэлийн болон үйлчилгээний салбарын түүхий эдийн хэрэглээг хангахад чиглэгддэг.

Дэлхийн олон улс орнуудын нэгэн адил манай улсын эдийн засгийн хөгжилд хөдөө аж ахуйн салбар нь ихээхэн чухал байр эзэлдэг салбарын нэг юм.

Энэ удаагийн танилцуулгад мал аж ахуйн, газар тариалангийн салбарын 2015 оны төлөв байдлыг нэгтгэн тусгалаа.

“Монгол Улсын Үндсэн хууль”-нд “Мал сүрэг”-ийг үндэсний баялаг мөн гэж хуульчлан зааж, мал тооллогыг улсын хэмжээнд жил бүр зохион байгуулж, үр дүнг нь макро түвшинд хийгддэг тооцоо, судалгаанд ашиглаж, салбарын талаар удирдлагын шийдвэр гаргах мэдээллийн гол эх үүсвэр болгон ашиглаж байна.

“Статистикийн тухай” Монгол Улсын хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх заалт, Монгол Улсын Засгийн газрын 2003 оны 224 дүгээр тогтоолын дагуу Үндэсний Статистикийн хороо мал, тэжээвэр амьтад, хашаа, худгийн тооллогыг 2015 оны 12 сарын 7-ноос 17-ны өдрүүдэд улсын хэмжээнд зохион байгуулж, явууллаа.

Энэхүү танилцуулгад малын 2015 оны тооллогын дүнг нэгтгэн дүгнэснээс гадна шинээр гаргасан худаг, уст цэг, малжуулалтын талаархи мэдээллийг тусган орууллаа.

Түүнчлэн уг танилцуулгад газар тариалангийн салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд болох тариалсан талбай, хураасан ургац, га-гийн ургацын талаарх мэдээллийг жилийн дүнгээр нэгтгэн тусгасан болно.

Салбарын бүтцээр анхдагч салбар буюу хөдөө аж ахуйн салбар, үүн дотроо мал аж ахуйн салбар 1999 он хүртэл ДНБ-ий 30-40 орчим хувийг үйлдвэрлэж, 2000 оноос хойш хөдөө аж ахуйн салбарт учирсан байгалийн гамшиг, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын өсөлтөөс шалтгаалж, хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-д эзлэх хувийн жин буурч, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын хувийн жин өссөөр байна.

Хөдөө аж ахуйн салбар, үүний дотор мал аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл нь боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, нэхмэл эдлэл үйлдвэрлэлийн салбарын түүхий эдийг нийлүүлж, боловсруулах салбар болон үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлтийг хангах, газар тариалангийн салбар нь хүн амыг аюулгүй баталгаат хүнсээр хангах үндсэн нөхцөл нь болсоор байна.

Манай аймгийн хөдөө аж ахуйн салбарын өнөөгийн байдалд дүгнэлт хийж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг боловсруулах, төлөвлөхөд энэхүү танилцуулга, судалгааны материал суурь мэдээлэл нь болно гэдэгт итгэж байна.

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТОВЧ ТАЙЛБАР, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Малтай өрх. Малыг ахуй амьдралдаа туслах чанарын үүрэгтэй өсгөн үржүүлдэг өрх

Малчин өрх. Жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр нь болж байгаа өрх

Малчид. Жилийн 4 улирлын туршид мал аж ахуй эрхэлж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа 16 ба түүнээс дээш насны хүмүүсийг хэлнэ.

Бодод шилжүүлэх коэффициент:

1 адуу, үхэр – 1 бод
1 тэмээ - 1.5 бод
6 хонь - 1 бод
8 ямаа - 1 бод

Бодод шилжүүлэх коэффициентийг таван төрлийн малыг нэг төрлийн малд шилжүүлэн малын өсөлт, бууралтыг гаргах, үр ашгийг тооцоход ашиглана.

Бог малд буюу хонин толгойд шилжүүлэх коэффициент:

1 тэмээ - 5 хонь
1 адуу - 7 хонь
1 үхэр - 6 хонь
1 хонь - 1 хонь
1 ямаа - 0.9 хонь

Богд шилжүүлэх коэффициентийг малын тэжээлийн хүрэлцээ, хангамж, бэлчээрийн даацыг тодорхойлон гаргахад ашиглана.

Нас гүйцсэн мал. Малын төрөл бүр дээр дараах насны малыг хамруулна.

Тэмээ – 4 настай, 5 ба түүнээс дээш настай
Адуу – 3 настай, 4 ба түүнээс дээш настай
Үхэр – 2 настай, 3 ба түүнээс дээш настай
Бог мал – тухайн жилийн төл малаас бусад насны мал

Өсвөр насны мал

Тэмээ-Өмнөх оны төл, 2, 3 настай
Адуу- Өмнөх оны төл, 2 настай
Үхэр- Өмнөх оны төл

Төл мал. Тухайн жилийн төлийг хэлнэ.

Бэлэн хээлтэгч. Малын төрөл бүр дээр нас гүйцсэн эм малыг хамруулна.

Малын тоо, толгойн өсөлт. Оны эцсийн малаас оны эхний малыг хасч, малын тооны өөрчлөлтийг тоогоор илэрхийлнэ. Оны эцсийн малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлж, өсөлт, бууралтыг хувиар илэрхийлнэ. Малын өсөлтийн **орлого тал** нь төл бойжилт, **зарлага тал нь** хэрэглээний зарлага, том малын зүй бус хорогдол байна.

Төллөлтийн хувь. Төллөсөн хээлтэгчийн тоог оны эхний хээлтэгчийн тоонд харьцуулан, 100 –гаар үржүүлэн тооцно.

Бойжилтын хувь. Бойжсон төлийн тоог нийт гарсан төлийн тоонд харьцуулан 100–гаар үржүүлэн тооцно.

100 эхээс бойжуулсан төл. Бойжуулсан төлийн тоог оны эхний хээлтэгч малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлэн тооцно.

Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо. Хээлтэгч малын тоог хээлтүүлэгч малын тоонд харьцуулж, тооцно.

1 хээлтүүлэгчид ногдох хээлтэгчийн тооны норм нь:

Буур - 20-25, Азарга - 12-15, Бух - 35-45,

Хуц, ухна - 25-30

Том малын зүй бус хорогдолд өвчний (халдвартай, халдваргүй) хорогдол, гэнэтийн аюулын (цас зуд, үер ус, гал түймэр, аянга цахилгаан зэрэг) хорогдол, бусад шалтгааны (малын хариулга, арчилгаа маллагаатай холбогдон гарсан) хорогдлыг хамруулна.

Том малын зүй бус хорогдлын оны эхний малд эзлэх хувь. Зүй бусаар хорогдсон том малын тоог оны эхний малын тоонд харьцуулан 100-гаар үржүүлэн тооцно.

Малын хэрэглээний зарлага.

Оны эхний малын тоон дээр бойжуулсан төлийг нэмж, том малын зүй бус хорогдол, оны эцсийн малын тоог хасч, тооцно.

Малын хашааны хангамж. Хашааны хангамжийг гаргахдаа хашааны багтаамжийг малын тоонд харьцуулж тооцно. Бод малын хашааны хангамжийг гаргахдаа бодын хашааны багтаамжийг үхрийн тоонд, харин бог малынхыг богийн хашааны багтаамжийг бог малын /хонь, ямааны/ тоонд харьцуулж тооцно.

Тэжээл хангамж. Тэжээлийн хангамжийг гаргахдаа тэжээлийн нэгжид шилжүүлсэн тэжээлийн хэмжээг хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоонд харьцуулан тооцно. Малын тэжээлийн хангамж, бэлчээрийн даацыг гаргахдаа малыг хонин толгойд шилжүүлснээр тооцно.

Тэжээлийн нэгжид шилжүүлэх коэффициент. Бэлтгэсэн тэжээл нь илчлэг, чанарын байдлаараа харилцан адилгүй байдаг учраас нэг тэжээлийн нэгжид шилжүүлж тэжээлийн хангамжийг гаргана. Үүний тулд:

Хадлан өвс -0.45, Таримал тэжээл -0.35, Даршны ургамал-0.25,

Гар тэжээл, хужир шүү -1.00, Төмс ногооны хаягдал -0.22,

Үр тарианы хаягдал -0.90, Лай -0.40, Сүрэл -0.25

гэсэн итгэлцүүрүүдийг ашиглан тэжээлийн нэгжид шилжүүлнэ.

Малын тэжээлийн ангилал. Малын тэжээлийг ургамлын гаралтай, амьтны гаралтай, эрдэс тэжээлийн гаралтай гэж ангилна.

- Ургамлын гаралтай тэжээлд өвс, сүрэл, үр тариа, буурцгийн төрлийн ургамал багтах бөгөөд бүдүүн, хүчит, шүүст тэжээл гэж ангилна.
 1. Бүдүүн тэжээл- өвс, сүрэл, нэг наст ба олон наст өвс орно.
 2. Хүчит тэжээл- үр тариа, үр тарианы хаягдал, вандуй, буурцаг орно.
 3. Шүүст тэжээл - Бүх төрлийн дарш, төмс ногооны хаягдал орно.
- Амьтны гаралтай тэжээлд яс, цусны гурил зэрэг орно.
- Эрдэс тэжээлд давс, хужир шүү орно.

Тариалангийн талбай . Хөдөө аж ахуйн таримал ургамлыг тариалсан талбайг

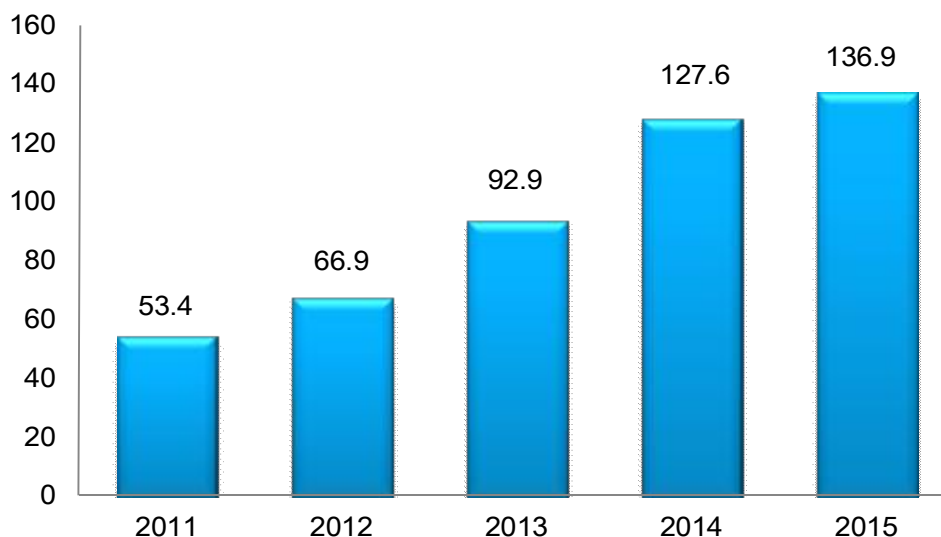
хэлнэ. Тариалангийн талбайг тариалсан талбай, хураасан талбай, өнжсөн талбай, уринш боловсруулсан талбай гэж ангилна.

ЭДИЙН ЗАСАГТ ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ЭЗЛЭХ БАЙР СУУРЬ

2015 оны эцэст тоолуулсан малын тоо 7.3 хувиар өсөж хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртөг урьдчилсан тооцоогоор 7.3 хувь буюу 136.9 тэрбум төгрөг болж өслөө. Өнгөрсөн жилийн цаг агаарын байдлаас шалтгаалж малын тоо өсөж, мал аж ахуйн голлох үйлдвэрлэл болох бойжуулсан төлийн өссөн нь хөдөө аж ахуйн салбарын нэмэгдэл өртгийн энэхүү өсөлтөнд голлон нөлөөлсөн байна.

АЙМГИЙН ДНБ БОЛОН ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТӨГ, ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	2011	2012	2013	2014	2015	/тэрбум.төг/	
						2015/2014 %	Зөрүү
Бүгд	143.2	179.6	225.5	283.0	340.5	120.3	57.5
ХАА-н салбар	53.4	66.9	92.9	127.6	136.9	107.3	9.3
ДНБ-д эзлэх хувь	37.3	37.2	41.2	45.1	40.2	89.2	-4.9

ХАА-Н САЛБАРЫН НЭМЭГДЭЛ ӨРТӨГ /тэрбум.төг/

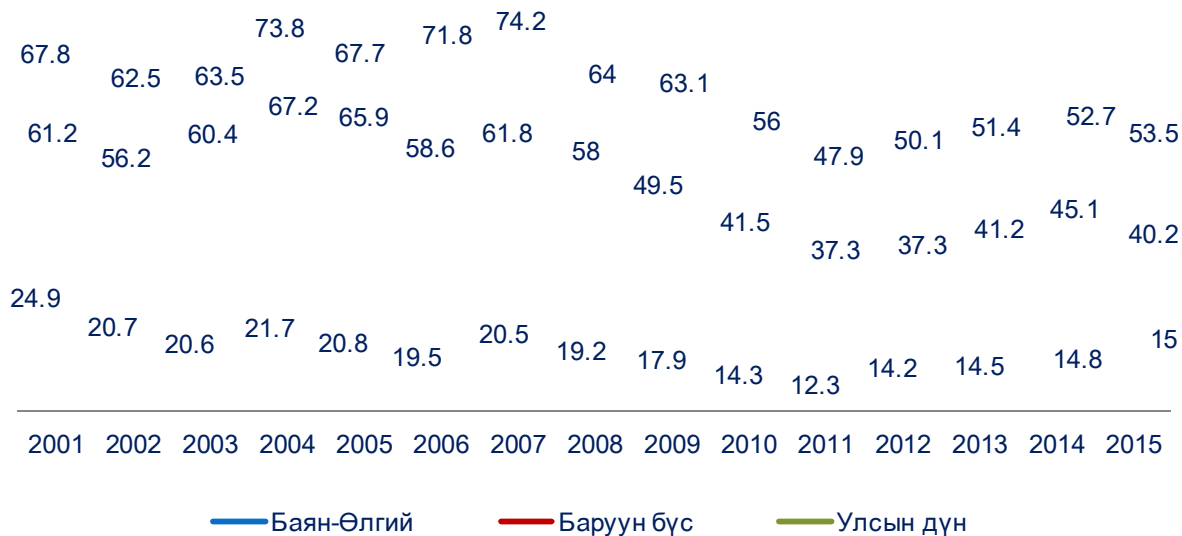
Салбарын бүтцээс үзвэл анхдагч салбар буюу хөдөө аж ахуйн салбар, үүн дотроо мал аж ахуйн салбар аймгийн ДНБ-ий 60-70 орчим хувийг үйлдвэрлэж, 2006 оноос хойш хөдөө аж ахуйн салбарт учирсан байгалийн гамшиг, жижиг дунд үйлдвэр, үйлчилгээний салбарын өсөлтөөс шалтгаалж, хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-нд эзлэх хувийн жин буурч, үүний оронд үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын хувийн жин өсөж байна.

Улсын хэмжээнд ХАА-н салбарын ДНБ-д эзлэх хувь буурах хандлагатай байна. ХАА-н салбар нь 2001 онд ДНБ-ний 24.9 хувийг эзэлж байсан бол 2015 онд 15 хувийг эзэлж байна. Баруун бүсийн дүнд эзлэх хувь 2001-2007 онд өсөж 74.2-т хүрч 2015 онд 53.5 хувь болон бууржээ. Баян-Өлгий аймгийн хувьд хандлага нь

баруун бүсийнхтэй ойролцоо байгаа бөгөөд 2004 онд 67.2 хувьд хүрч , 2015 онд 40.2 хувь болж буурлаа.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ДНБ-Д ЭЗЛЭХ ХУВЬ

2015 ОНЫ МАЛ ТООЛЛОГЫН ДҮН

Малтай өрх малчдын тоо, тэдний соёл ахуйн үзүүлэлтүүд

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХ, МАЛЧДЫН ТОО, /сумаар/

/ 2015 он /

Сумын нэр	Малтай өрхийн тоо	Малчин өрхийн тоо	15-с дээш насны малчдын тоо	Үүнээс			Нийт малчдаас эмэгтэй
				15-34 настай	35-59 настай	60 -с дээш	
Алтай	1 007	725	1 354	485	732	137	627
Алтанцөгц	669	364	741	252	428	61	330
Баяннуур	978	538	1 051	351	631	69	468
Бугат	730	441	848	327	433	88	394
Булган	1 089	735	1 433	598	761	74	622
Буянт	639	453	881	277	525	79	412
Дэлүүн	1 317	928	1 917	780	1 030	107	876
Ногооннуур	1 469	786	1 664	805	743	116	779
Сагсай	1 085	616	1 284	503	624	157	613
Толбо	865	622	1 231	446	659	126	568
Улаанхус	1 568	1 216	2 679	1 056	1 402	221	1 212
Цэнгэл	1 721	1 446	3 311	1 515	1 462	334	1 568
Өлгий	1 471	2	4	1	3	0	2
Дүн	14608	8872	18398	7396	9433	1569	8471

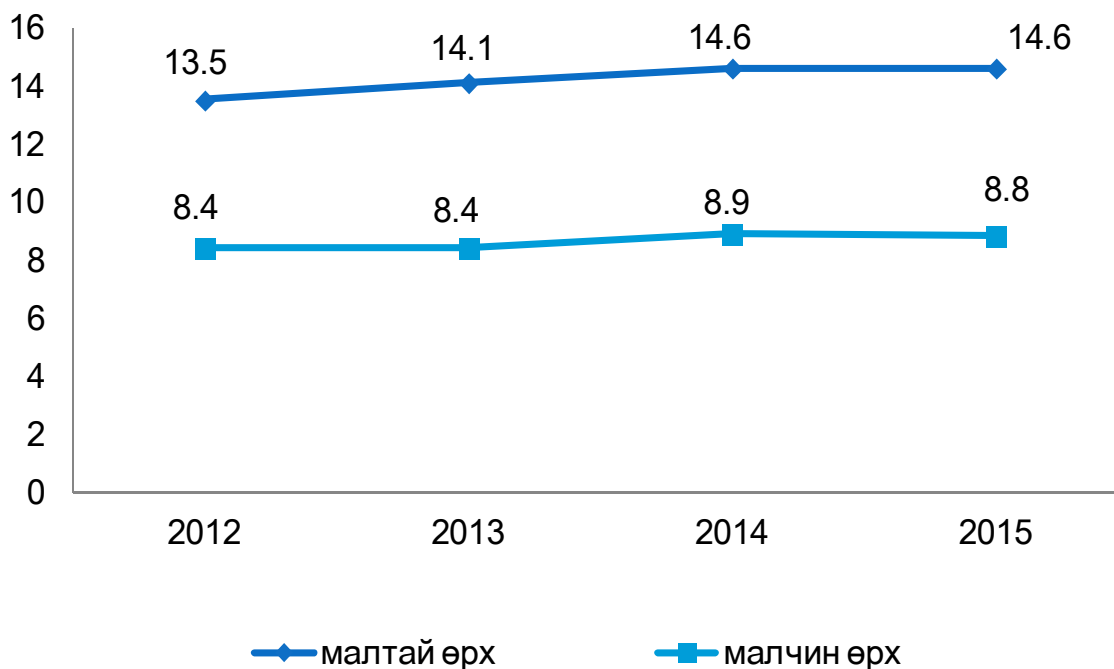
Аймгийн хэмжээгээр 2015 онд мал тооллогын дүнгээр мал бүхий 14608 өрх тоологдсон байна. Үүний 60.7 хувь буюу 8872 өрх нь жилийн 4 улирлын туршид малаа маллаж, малын ашиг шим нь тэдний амьжиргааны эх үүсвэр болж байгаа малчин өрх, 39.3 хувь буюу 5736 өрх нь малыг амьдрал ахуйдаа туслах чанартайгаар өсгөн үржүүлж буй өрх байна.

2015 онд дүнгээр 18398 малчид мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажиллаж байгаа бөгөөд малчдыг насны бүлгээр авч үзвэл 40.2 хувь нь 15-34 настай, 51.3 хувь нь 35-59 насны, 8.5 хувь нь тэтгэврийн насны хүмүүс байна. Сүүлийн жилүүдэд малчдын дотор 15-34 насны залуу малчдын эзлэх хувийн жин буурч, 35-аас дээш насных болон тэтгэврийн насны малчдын эзлэх хувийн жин өсөж 2015 онд 35-55 насны малчдын тоо 3.5 хувь буюу 316 хүнээр, 55-с дээш насны буюу тэтгэврийн насны малчдын тоо 5.2 хувь буюу 77 хүнээр нэмэгджээ.

2015 онд малчин өрхийн тоо 2014 онтой харьцуулахад 0.5 хувь буюу 49 өрхөөр буурлаа.

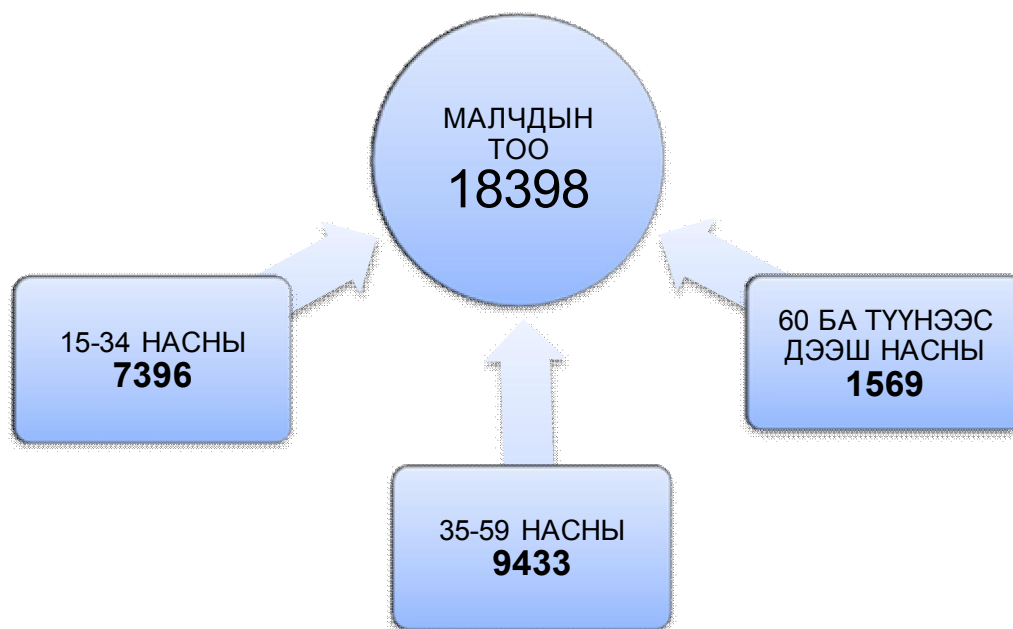
Малчин өрхийн тоо Баяннуур, Алтай, Булган сумаас бусад бүх сумдад буурч, малтай өрхийн тоо Алтанцөгц, Баяннуур, Булган, Буянт, Ногооннуур, Сагсай, Толбо сумаас бусад сумуудад мөн буурсан байна. Малтай өрхийн тоо сүүлийн 4 жилийн үзүүлэлтээс харахад өмнөх жилүүдэд өссөн бол 2014-2015 онд бага зэрэг буурсан байгаа нь харагдана.

МАЛТАЙ ӨРХ, МАЛЧИН ӨРХ /мян.өрх/

МАЛТАЙ ӨРХ БОЛОН МАЛЧИН ӨРХИЙН ТОО /сумаар/

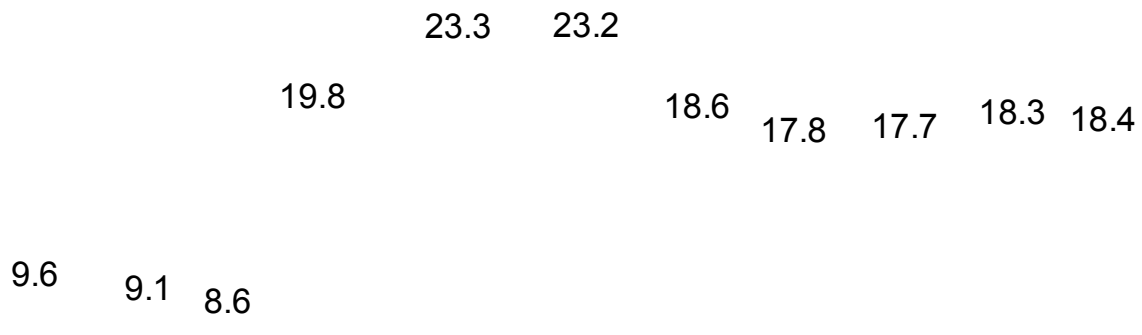
Сумын нэр	Малтай өрхийн тоо				Малчин өрхийн тоо			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
Алтай	994	989	1 014	1 007	721	650	720	725
Алтанцөгц	627	635	658	669	329	343	382	364
Баяннуур	937	917	955	978	498	427	451	538
Бугат	690	754	734	730	409	453	466	441
Булган	1055	1091	1 086	1 089	674	721	729	735
Буянт	550	597	630	639	413	426	465	453
Дэлүүн	1283	1306	1 342	1 317	800	918	940	928
Ногооннуур	1359	1399	1 454	1 469	775	648	765	786
Сагсай	1002	1044	1 067	1 085	616	624	643	616
Толбо	797	821	850	865	575	580	629	622
Улаанхус	1549	1542	1 579	1 568	1192	1230	1 249	1 216
Цэнгэл	1590	1629	1 741	1 721	1339	1370	1 478	1 446
Өлгий	1087	1380	1 526	1 471	42	2	4	2
Дүн	13520	14104	14636	14608	8383	8392	8921	8872

МАЛЧДЫН ТОО, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 2015 ОН

МАЛЧДЫН НИЙГМИЙН АСУУДАЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Малтай өрх	15920	15761	16298	16416	15499	15194	15126	14998
Малчин өрх	11122	11223	11200	11511	10961	11078	11102	9723
Малчдын тоо	23596	24207	23513	24889	23234	23071	23682	22886
Үүнээс: 15-34 насны	14250	14095	13805	14196	13428	13241	13114	12377
35-59 насны	7779	8443	8035	8402	8096	8548	9140	8795
Тэтгэврийн насны	1567	1669	1673	2291	1710	1282	1428	1714

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/ 2014%
Малтай өрх	14930	13862	13858	13520	14104	14636	14608	99.8
Малчин өрх	10380	9436	9334	8383	8392	8921	8872	99.5
Малчдын тоо	21141	18685	18895	17808	17723	18302	18398	100.5
Үүнээс: 15-34 насны	10589	9528	9037	8644	8120	7693	7396	96.1
35-59 насны	8189	7195	7853	7902	8249	9117	9433	103.5
Тэтгэврийн насны	2363	1962	2005	1262	1354	1492	1569	105.2

МАЛЧДЫН ТОО, /мянга/

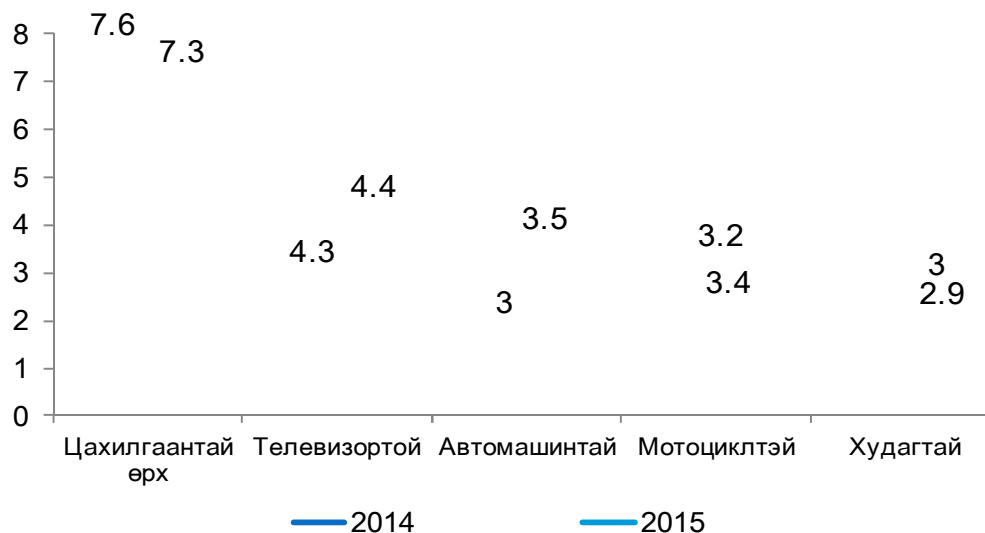
1971 1980 1990 1995 2000 2005 2010 2012 2013 2014 2015

Малчдын соёл, ахуйн үзүүлэлт**МАЛЧДЫН АХУЙ, СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ, ӨРХИЙН ТООГООР, ЖИЛЭЭР**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Цахилгаантай өрх	6250	8841	9194	9038	8947	8362	6635	7595	7289
Телевизортой	5412	7964	8935	8409	8407	8300	4745	4453	4355
Автомашинтай	2232	2604	2862	2780	2663	2693	2680	2997	3542
Мотоциклтэй	2348	2530	2437	2697	3585	3594	3187	3245	3475
Худагтай	1158	1574	1902	1198	1215	1215	2116	3029	2974

2015 оны тооллогоор нийт малчин өрхийн 82.1 хувь нь цахилгааны эх үүсгүүртэй, 49 хувь нь телевизортой, 40 хувь нь авто машинтай, 39.2 хувь нь мотоциклтэй, 33.5 хувь нь худагтай гэсэн дүн гарлаа.

Сүүлийн жилүүдэд малчин өрхийн цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээг нарны зайн эрчим хүчээр хангах арга хэмжээг авч явуулсны үр дүнд цахилгаан үүсгүүртэй өрхийн тоо жилээс жилд нэмэгдсээр байна. 2007 онд 6.2 мянган өрх цахилгааны эх үүсгүүртэй байсан бол 2009 онд 9.2 мянга болж 1.5 дахин буюу 2.9 мянган өрхөөр нэмэгдсэн байна. Харин 2013 онд энэ үзүүлэлт 6.6 мянга болж 27.8 хувиар багассан нь сүүлийн жилүүдэд төврүү шилжих хөдөлгөөн ихэссэнтэй холбоотой малчин өрхийн тоо багасч улмаар цахилгааны эх үүсгүүртэй өрхийн тоо буурч байсан бол сүүлийн жилүүдэд засгийн газраас малчин өрхөд ноосны урамшуулал олгох бодлого хэрэгжүүлж байгаатай холбоотой 2015 онд малчин өрхийн тоо нэмэгдэж үүнийг дагаад цахилгаантай өрхийн тоо нэмэгдсэн байна. 2015 онд авто машинтай өрхийн тоо 545 өрхөөр, мотоциклтэй өрхийн тоо 230 өрхөөр нэмэгдэж, худагтай өрхийн тоо 55 өрхөөр, телевизортой өрхийн тоо 98 өрхөөр буурлаа. Нийт цахилгаан үүсгүүртэй өрхийн 94,8 хувь нь нарны, 0.1 хувийг салхины, үлдсэн 5.1 хувийг цахилгааны төвлөрсөн системд холбогдсон өрх эзэлж байна.

МАЛЧДЫН АХУЙ СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ, ӨРХӨӨР /мян.өрх/

МАЛЧДЫН АХУЙ, СОЁЛЫН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТ

/өрхийн тоогоор, 2015/

Сумын нэр	Баг хорооны тоо	Цахилгааны эх үүсгэвэртэй өрх	Үүнээс		Радиотой өрх	Оёдлын машинтай өрх	Телевизортэй өрх	Малын хашаатай өрх
			Нарны	Салхины				
Алтай	5	583	568	1	318	436	412	868
Алтанцөгц	4	331	326		283	286	243	507
Баяннуур	5	474	352	2	387	402	362	861
Бугат	4	386	385		317	298	200	564
Булган	7	665	657	1	264	477	518	678
Буянт	4	389	383		335	348	353	426
Дэлүүн	10	869	869		538	419	382	944
Ногооннуур	9	459	434		217	203	158	1354
Сагсай	6	474	473	1	394	371	264	988
Толбо	6	506	477	1	376	383	370	667
Улаанхус	8	888	871	2	632	619	420	1297
Цэнгэл	9	1263	1115		853	782	672	1471
Өлгий	13	2	1		1	1	1	1495
Дүн	90	7289	6911	8	4915	5025	4355	12120

Сумын нэр	Худагтай өрх	Авто машинтай		Мотоциклтэй		Гар утастай		Хийсэн эсгий (м)
		Өрхийн тоо	Машины тоо	Өрхийн тоо	Мотоцикл-ийн тоо	Өрхийн тоо	Гар утасны тоо	
Алтай	151	224	225	374	375	482	532	1149
Алтанцөгц	151	198	199	231	232	317	464	180
Баяннуур	591	283	286	351	353	433	495	1438
Бугат	70	228	235	144	144	274	276	607
Булган	189	243	245	352	356	439	443	506
Буянт	6	221	222	361	364	352	369	92
Дэлүүн	34	461	477	377	377	447	457	1336
Ногооннуур	730	274	281	250	250	310	311	36
Сагсай	653	288	192	194	194	399	408	1707
Толбо	26	333	335	277	278	495	507	1116
Улаанхус	222	341	344	453	456	584	588	1376
Цэнгэл	135	448	449	111	111	614	722	831
Өлгий	16	0	0	0	0	1	1	0
Дүн	2974	3542	3490	3475	3490	5147	5573	10374

МАЛ, ТЭЖЭЭВЭР АМЬТДЫН ТОО, СҮРГИЙН БҮТЭЦ

Малын тоо. 2015 оны жилийн эцсийн мал тооллогын дүнгээр малын тоо 2021.0 мянган толгойд хүрч, өмнөх оныхоос 7.3 хувь буюу 137436 толгойгоор өслөө. Үүнд тэмээ 46 толгойгоор, адуу 7729 толгой, үхэр 17318 толгой, хонь 50759 толгой, ямаа 61584 толгойгоор тус тус нэмэгдлээ. Өнгөрсөн онтой харьцуулахад 2015 онд бүх сумдад малын тоо 4.2-14.9 хувь буюу 7539-25625 толгойгоор өссөн байна.

2015 онд нийт 60.5 мянган сарлаг тоологдсон нь нийт үхэр сүргийн 41.8 хувийг эзэлж байна.

МАЛЫН ТОО, ТӨРЛӨӨР

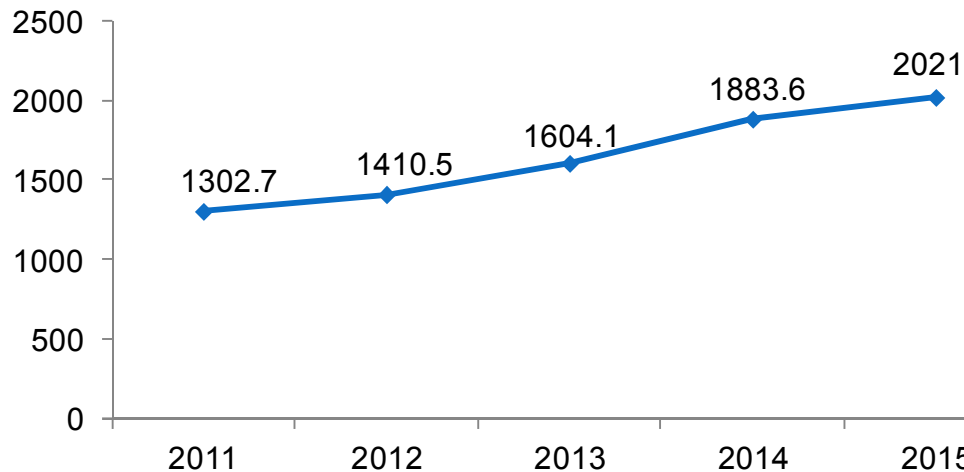
	2011	2012	2013	2014	2015	/толгойн тоогоор/	
						2015/2014	
						%	зөрүү
Бодоор /мян.тол/	302.6	326.5	377.2	446.3	487.6	109.3	41.3
Толгойн тоо	1302786	1410503	1604080	1883610	2021046	107.3	137436
Тэмээ	3992.0	4192.0	4348.0	4671	4717	101.0	46
Адуу	48532	51705	58440	69562	77291	111.1	7729
Үхэр	80815	87198	105079	127443	144761	113.6	17318
Хонь	506911	574376	662827	799861	850620	106.3	50759
Ямаа	662536	693032	773386	882073	943657	107.0	61584

МАЛЫН ТОО, СУМААР

	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014	
						%	зөрүү
Алтай	110788	122834	125427	145454	154 484	106.2	9030
Алтанцөгц	51472	59338	72052	87619	95 219	108.7	7600
Баяннуур	97183	108243	116784	143819	151 434	105.3	7615
Бугат	60706	61714	75770	86670	94 209	108.7	7539
Булган	75666	81075	90810	105078	120 785	114.9	15707
Буянт	74208	87501	104146	120243	130 226	108.3	9983
Дэлүүн	166481	180361	207784	236491	262 116	110.8	25625
Ногооннуур	123145	124189	146023	173671	183 847	105.9	10176
Сагсай	90859	102663	112657	130645	146 003	111.8	15358
Толбо	104146	119052	134027	159064	167 408	105.2	8344
Улаанхус	135770	144615	158402	186770	196 223	105.1	9453
Цэнгэл	195119	199362	236422	281880	293 785	104.2	11905
Өлгий	17243	19556	23776	26206	25 307	96.6	-899
Дүн	1302786	1410503	1604080	1883610	2021046	107.3	137436

МАЛЫН ТОО

2015 онд улсын хэмжээнд нийт 55957.6 мянган толгой мал тоологдсоны 3.6 хувийг манай аймаг эзэлж байна. Үүнээс, тэмээ 1.3 хувь, адуу 2.3 хувь, үхэр 3.8 хувь, хонь 3.4 хувь, ямаа 4.0 хувийг тус тус эзэлнэ.

МАЛЫН ТОО, УЛСЫН ДҮНД ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	/мян.тол/								
	Малын тоо /Аймгийн дүнгээр/			Малын тоо /Улсын дүнгээр/			Улсын дүнд эзлэх %		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Бодоор	377.2	446.3	487.6	11685.4	13553.8	14729.3	3.2	3.3	3.3
Толгойн тоо	1604.0	1883.6	2021.0	45144.4	51982.7	55957.6	3.6	3.6	3.6
Тэмээ	4.3	4.7	4.7	321.5	349.3	367.9	1.3	1.3	1.3
Адуу	58.4	69.6	77.3	2619.4	2995.8	3294.6	2.2	2.3	2.3
Үхэр	105.1	127.4	144.8	2909.5	3413.9	3779.5	3.6	3.7	3.8
Хонь	662.8	799.8	850.6	20066.4	23214.8	24933.4	3.3	3.4	3.4
Ямаа	773.4	882.1	943.6	19227.6	22008.9	23582.2	4.0	4.0	4.0

ИРГЭДИЙН ХУВИЙН МАЛЫН ТООНЫ ӨӨРЧЛӨЛТ

	1990	1995	2000	2009	2010	2011	2012
Малтай өрхийн тоо	13465	14456	15402	14930	13862	13858	13858
Бодоор	220439	365950	340924	293285	253951	293760	293760
Толгойн тоо	607645	1255345	1299891	1296751	1122835	1298851	1298851
Тэмээ	5012	8445	6943	3863	3764	3989	3989
Адуу	58812	78561	67905	50453	43077	48160	48160
Үхэр	84156	118199	95975	70671	66019	80785	80785
Хонь	299884	606131	611910	521362	457245	504472	504472
Ямаа	159781	444009	517158	650402	552730	661445	661445

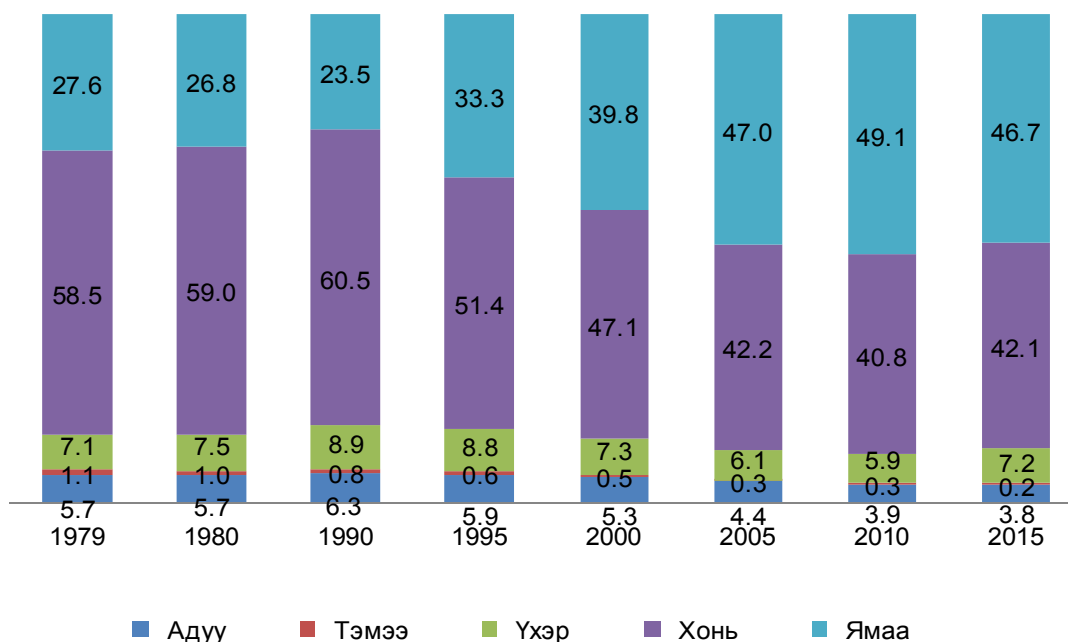
	2013	2014	2015	2015/1990		2015/2014	
				%	Өсөлт(-,+)	%	Өсөлт(-,+)
Малтай өрхийн тоо	14104	14636	14608	108.5	1143	99.8	-28
Бодоор	376132	446352	487618	221.2	267179	109.2	41266
Толгойн тоо	1600067	1878450	2016300	331.8	1408655	107.3	137850
Тэмээ	4346	4669	4716	94.1	-296	101.0	47
Адуу	57976	68863	76593	130.2	17781	111.2	7730
Үхэр	105023	127306	144650	171.9	60494	113.6	17344
Хонь	660576	796869	847952	282.8	548068	106.4	51083
Ямаа	772146	880743	942389	589.8	782608	107.0	61646

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, ХУВИАР

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Тэмээ	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2
Адуу	3.9	3.7	3.7	3.6	3.7	3.8
Үхэр	5.9	6.2	6.2	6.6	6.8	7.2
Хонь	40.8	38.9	40.7	41.3	42.5	42.1
Ямаа	49.1	50.9	49.1	48.2	46.8	46.7
Бүгд	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

2015 оны малын тоо толгойн өсөлт нь үндсэндээ бог малын өсөлтөөр хангагдсан бөгөөд нийт өсөлтийн 46.7 хувийг ямаа, 42.1 хувийг хонь, 7.2 хувийг үхэр, 3.8 хувийг адуу, 0.2 хувийг тэмээний өсөлт хангасан байна.

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, ХУВИАР

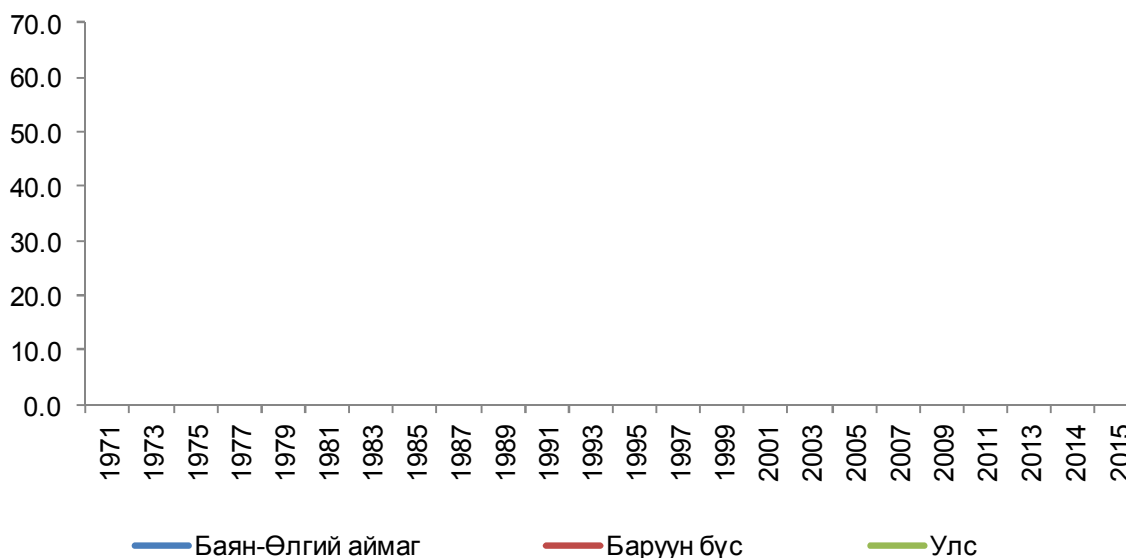

Нийт сүргийн 1979 онд 27.6 хувийг ямаа, 58.5 хувийг хонь, 7.1 хувийг үхэр, 5.7 хувийг адуу, 1.1 хувийг тэмээ эзэлж байсан бол 2015 онд 46.7 хувийг ямаа, 42.1 хувийг хонь, 7.2 хувийг үхэр, 3.8 хувийг адуу, 0.2 хувийг тэмээ эзэлж байна.

Сүргийн бүтцэд 1971-2015 онд ямааны эзлэх хувь 19.1 пунктээр, үхэр 0.1 пунктээр өсч, харин хонины эзлэх хувь 16.4 пункт, адууных 1.9 пункт, тэмээ 0.9 пунктээр буурсан байна.

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх хонины тоо толгойн хэмжээ буурах хандлагатай байна. Баян-Өлгий аймгийн нийт мал сүргийн 1991 онд 60.7 хувийг хонь эзэлж байсан бол 1992 оноос буурч 2015 онд 42.1 хувьд хүрчээ. Аймгийн хонины тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь 2001-2015 онд улсын болон баруун бүсийн дүнгээс доогуур түвшинд байна.

ХОНИНЫ ТОО ТОЛГОЙН НИЙТ СҮРЭГТ ЭЗЛЭХ ХУВЬ

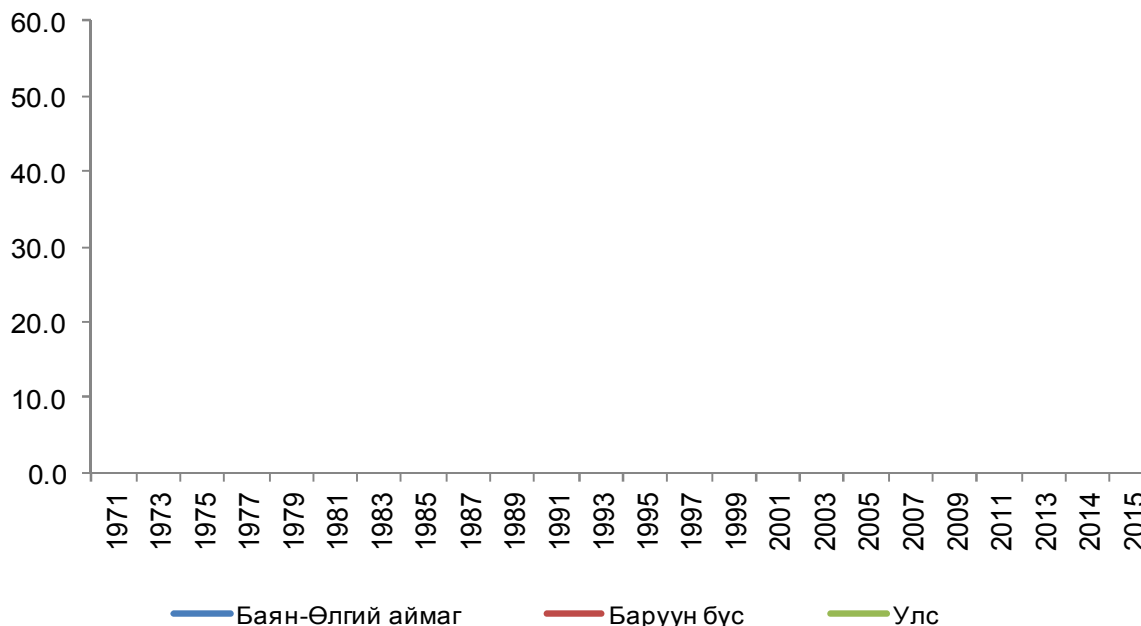

Улсын хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх ямааны тоо толгойн хэмжээ 1971-1992 онд тогтвортой байсан бол 1992 оноос огцом өсөх хандлагатай байна. Баян-Өлгий аймгийн нийт сүргийн 1971 онд 26.3 хувийг ямаа эзэлж байсан бол 2015 онд 46.7 хувьд хүрчээ. Ямааны тоо толгойн нийт сүрэгт эзлэх хувь улсын дүнгээс 4.6 пунктээр өндөр байгаа ч баруун бүсийн дүнгээс 1.8 пунктээр бага байна.

Аймгийн малын тооны олон жилийн динамикийг харахад түүний өөрчлөлтөд нийгмийн өөрчлөлтөөс гадна цаг агаарын хүчин зүйл хүчтэй нөлөөлж байна. 1990-ээд оны эхээр мал хувьчилсны дараа малын тооны тодорхой өсөлт гарсан боловч 2001, 2002, 2010 оны өвөл, хаврын зуд малын тоог ихээхэн бууруулсан билээ. Энэ хандлага бүх төрлийн малд ажиглагдсан бөгөөд зудны дараа түргэн өсөлттэй ямаа, хонь хурдан өссөн байна. Ноолуурын үнийн өсөлтөөс шалтгаалан ямаагаа түлхүү өсгөх хандлагатай байна.

ЯМААНЫ ТОО ТОЛГОЙН НИЙТ СҮРЭГТ ЭЗЛЭХ ХУВЬ

ХЭЭЛТЭГЧ МАЛЫН ТОО

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Дүн	610244	523087	596729	584869	585170	637726	681498	664758
Ингэ	2749	1037	2102	1430	1061	1074	1075	1034
Гүү	21685	17859	23145	18455	17213	18356	18909	17335
Үнээ	45051	37530	46458	37417	34016	36785	38853	34579
Эм хонь	398136	291993	291630	252584	251504	271093	283481	269837
Эм ямаа	142623	174668	233394	274983	281376	310418	339180	341973

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014 %
Дүн	602941	519337	566233	626572	685412	797053	835766	104.9
Ингэ	1019	1084	1181	1279	1333	1453	1384	95.3
Гүү	16172	13788	14716	15573	17305	20594	22770	110.6
Үнээ	31193	30544	34998	38083	43803	51023	55884	109.5
Эм хонь	243500	213163	226635	260038	291846	349634	364523	104.3
Эх ямаа	311057	260758	288703	311599	331125	374349	391205	104.5

Хээлтэгч мал нь нийт малын 41.3 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд тэмээн сүргийн 29.3 хувь, адуун сүргийн 29.5 хувь, үхэр сүргийн 38.6 хувь, хонин сүргийн 42.9 хувь, ямаан сүргийн 41.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

Мал аж ахуйн эрдэмтэн судлаачдын үзэж байгаагаар мал аж ахуйн нөхөн үйлдвэрлэлийг хэвийн хэмжээнд байлгахад хээлтэгч мал бод малын хувьд сүргийн 50 – 55 хувь, бог малын хувьд сүргийн 60 – 65 хувийг эзэлж байвал зохимжтой байна гэж үздэг бөгөөд сүүлийн жилүүдэд энэ харьцаа алдагдаж, сүүлийн 5 жилийн байдлаар хээлтэгч малын эзлэх хувь бод малд дунджаар 35.3 хувь, бог малд 42,1 хувь байна.

НИЙТ МАЛЫН ТООНД ХЭЭЛТЭГЧИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014	
						%	Зөрүү
Дүн	48.1	48.6	42.7	44.4	41.4	93.2	-3.0
Ингэ	32.0	31.8	30.7	29.6	29.3	99.0	-0.3
Гүү	32.1	33.5	29.6	32.7	29.5	90.0	-3.3
Үнээ	47.1	50.2	41.7	43.9	38.6	88.0	-5.2
Эм хонь	51.3	50.8	44.0	45.6	42.9	94.0	-2.7
Эх ямаа	47.0	47.8	42.8	44.4	41.5	93.5	-2.9

ТӨЛ ӨГӨӨГҮЙ ХЭЭЛТЭГЧ

Сумын нэр	2014	2015	Үүнээс					Оны эхний хээлтэгчид эзлэх %	Өмнөх оноос зөрүү /-,+ /
			Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа		
Алтай	655	495		101	102	121	171	0.8	-160
Алтанцөгц	801	905		76	153	194	482	2.4	104
Баяннуур	3218	590		90	203	75	222	1.0	-2628
Бугат	646	973		58	128	277	510	2.6	327
Булган	3568	1991	8	130	310	658	885	4.5	-1577
Буянт	299	1080	1	81	120	368	510	2.1	781
Дэлүүн	1082	3593	20	189	309	1196	1879	3.6	2511
Ногооннуур	595	2246	5	34	116	1017	1074	3.2	1651
Сагсай	328	225		36	59	97	33	0.4	-103
Толбо	610	146		9	18	80	39	0.2	-464
Улаанхус	926	1048		69	150	390	439	1.3	122
Цэнгэл	1166	632		36	61	231	304	0.5	-534
Өлгий	1895	749	2	70	229	134	314	6.1	-1146
Дүн	15789	14673	36	979	1958	4838	6862	1.8	-1116

ХЭЭЛ ХАЯСАН ХЭЭЛТЭГЧ

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Дүн	20649	5287	52085	16609	70210	15000	35586	105416
Ингэ	47	23	15	47	26	4	20	9
Гүү	2269	703	5569	1972	3428	1294	2046	5459
Үнээ	1701	822	5859	2207	4242	1263	2472	6499
Эм хонь	9158	1891	11785	3913	11122	4134	9041	17446
Эм ямаа	7474	1848	28857	8470	51392	8305	22007	76003

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	<u>2015/2014</u> %
Дүн	90454	105922	7876	59246	13636	6061	4369	72.1
Ингэ	24	40	3	2	6	7	2	28.6
Гүү	3046	3669	557	362	290	217	162	74.7
Үнээ	2282	2514	428	5126	505	245	238	97.1
Эм хонь	8463	11392	1047	7046	2876	1193	1384	116.0
Эм ямаа	76639	88307	5841	46710	9959	4399	2583	58.7

2015 онд оны эхний төллөх насны хээлтэгчийн 0.5 хувь буюу 4369 толгой мал хээл хаясаны улмаас төл өгөөгүй байна. Хээл хаясан малын тоо 2014 оныхоос 1692 толгойгоор буюу 27.9 хувь буурлаа.

Төл өгөөгүй нийт хээлтэгчийн 29.8 хувь буюу 4369 нь хээл хаясан хээлтэгч, 70.2 хувь буюу 10304 нь сувайрсан хээлтэгч байна.

Сувайрсан малын тоо 2014 оныхоос 5.9 хувь буюу 576 толгойгоор нэмэгдэв.

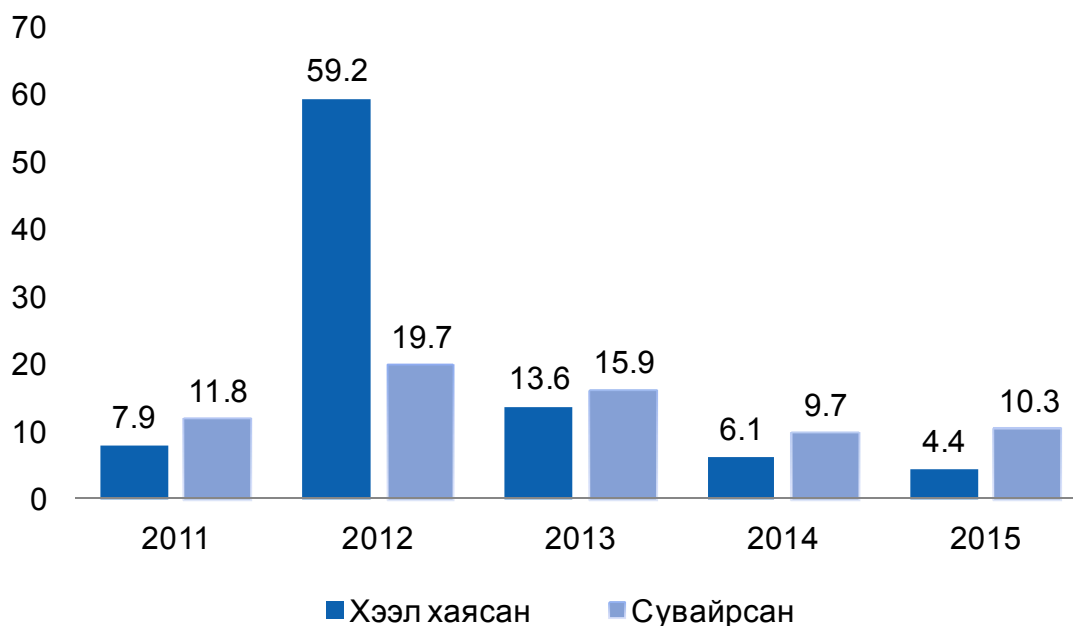
СУВАЙРСАН ХЭЭЛТЭГЧ

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Дүн	19699	7807	22376	15463	26113	13943	13943	24603
Ингэ	1444	41	220	25	19	17	17	17
Гүү	5058	1203	3421	2805	2138	1480	1480	1908
Үнээ	6085	1777	4742	3175	3698	2429	2429	4036
Эм хонь	4384	3014	6896	4434	9425	4155	4155	7317
Эм ямаа	2728	1772	7097	5024	10833	5862	5862	11325

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	<u>2015/2014</u> %
Дүн	30953	48167	11876	19683	15932	9728	10304	105.9
Ингэ	3	16	14	17	39	44	34	77.3
Гүү	2086	2493	1181	1990	1392	945	817	86.5
Үнээ	3820	4568	2234	2424	2629	1739	1720	98.9
Эм хонь	9097	20293	4027	6644	4996	2763	3454	125.0
Эм ямаа	15947	20797	4420	8608	6876	4237	4279	101.0

ХЭЭЛ ХАЯСАН, СУВАЙРСАН ХЭЭЛТЭГЧ /мян.тол/

ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧ МАЛЫН ТОО

	1995	2000	2012	2013	2014	2015	<u>2015</u> <u>2014%</u>
Буур	96	67	105	86	75	77	102.7
Азарга	2617	2429	1566	1677	1876	2233	119.0
Бух	3651	2134	1923	2192	2298	2874	125.1
Хуц	7721	6784	6017	6610	7243	7695	106.2
Ухна	5716	5986	7320	7566	8143	8386	103.0
Дүн	19801	17400	16931	18131	19635	21265	108.3

2015 онд 21265 толгой хээлтүүлэгч мал тоологдож 2014 оныхоос 8.3 хувь буюу 1630 толгойгоор нэмэгдэв.

НЭГ ХЭЭЛТҮҮЛЭГЧИД НООГДОХ ХЭЭЛТЭГЧИЙН ТОО

	үржлийн норм	2011	2012	2013	2014	2015	<u>2015</u> 2014 %
Ингэ	20-25	16	12	16	19	18	94.6
Гүү	12-15	10	10	10	11	10	92.7
Үнээ	35-45	18	20	20	22	19	88.4
Эм хонь	25-30	41	43	44	48	47	98.7
Эм ямаа	25-30	40	43	44	46	47	101.4

Хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн тохироо нь бод малын хувьд үржлийн нормоор, харин бог малын хувьд алдагдсан хэвээр байна. Үржлийн нормоор бог малын нэг хээлтүүлэгчид 25-30 хээлтэгч ногдох ёстой атал 47 эм хонь, эм ямаа ногдож 56.6 хувиар өндөр үзүүлэлт гарч байна.

СҮРГИЙН БҮТЭЦ

	Мянган толгойгоор			Хувиар			Толгой
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	Зөрүү
Бүгд	1604.1	1883.6	2021.0	100.0	100.0	100.0	137.4
Өсвөр насны Ажлын ба бэлтгэл насны	607.3	664.4	781.0	37.9	35.3	38.6	116.6
Хээлтэгч	293.3	402.5	383.1	18.3	21.4	18.9	-19.4
Хээлтүүлэгч	685.4	797.1	835.7	42.7	42.3	41.4	38.6
	18.1	19.6	21.2	1.1	1.0	1.1	1.6

МАЛЫН СҮРГИЙН БҮТЭЦ, 2014 ОН, СУМААР

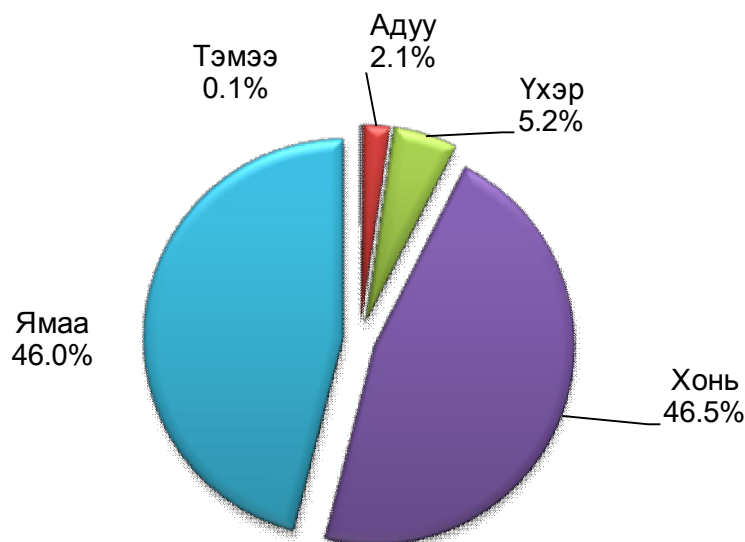
Сумын нэр	Бүгд хувиар	Өсвөр насны төл	Ажлын ба бэлтгэл насны	Хээлтэгч	хээлтүүлэгч
Алтай	100.0	41.0	13.3	44.4	1.3
Алтанцөгц	100.0	38.4	17.3	43.5	0.8
Баяннуур	100.0	36.8	24.1	38.0	1.1
Бугат	100.0	39.3	17.0	42.7	1.0
Булган	100.0	35.7	21.6	41.6	1.1
Буянт	100.0	39.9	17.0	42.0	1.1
Дэлүүн	100.0	37.2	21.1	40.7	1.0
Ногооннуур	100.0	38.4	21.7	39.0	0.9
Сагсай	100.0	39.2	16.0	43.6	1.2
Толбо	100.0	37.5	23.2	38.3	1.1
Улаанхус	100.0	40.9	15.7	42.4	0.9
Цэнгэл	100.0	38.5	19.0	41.4	1.1
Өлгий	100.0	48.1	4.4	47.3	0.2
Дүн	100.0	38.6	18.9	41.4	1.1

2015 оны байдлаар нийт малын 38.6 хувь буюу 781 мянган толгой нь төл өсвөр насны мал, 18.9 хувь буюу 383.1 мянган толгой нь нас гүйцсэн ажлын ба бэлтгэл насны мал, 41.4 хувь буюу 835.7 мянган толгой нь хээлтэгч мал, 1.1 хувь буюу 21.2 мянган толгой нь хээлтүүлэгч мал байна. 2015 онд нийт малын тоонд төл өсвөр насны малын эзлэх хувийн жин өмнөх оныхоос 3.3 пунктээр, хээлтүүлэгчийн хувийн жин 0.1 пунктээр нэмэгдэж, хээлтэгчийн эзлэх хувийн жин 0.9 пунктээр, ажлын ба бэлтгэл насны малын эзлэх хувийн жин 2,5 пунктээр буурсан байна.

Малын хэрэглээний зарлага

МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГЫН БҮТЭЦ /хувиар/

2015 онд оны эхний малын 18.2 хувьтай тэнцэх 367784 толгой малыг хэрэглээнд зарцуулсан байна. 2014 оныхоос 80.3 мянган толгой буюу 27.9 хувиар нэмэгдсэн байна. Малтай нэг өрх дундажаар 25 толгой малыг хэрэглээнд зориулан зарцуулсан бол аймгийн хэмжээний нийт өрхөд харьцуулбал нэг өрх дундажаар 16 толгой малыг хэрэглээндээ зарцуулсан байна.

Хэрэглээндээ зарцуулсан нийт малын 0.1 хувийг тэмээ, 2.1 хувийг адуу, 5.2 хувийг үхэр, 46.5 хувийг хонь, 46 хувийг ямаа эзэлнэ.

Хэрэглээнд зарцуулсан малын 92.5 хувийг бог мал, 7.5 хувийг бод мал эзэлнэ. Сумаар авч үзвэл хэрэглээндээ хамгийн их мал зарцуулсан Цэнгэл сум 59.8 мянган толгой, Улаанхус 46.2 мянган толгой, Дэлүүн 33.9, Ногооннуур 33.7 мянган толгойг тус тус зарцуулсан байна.

МАЛЫН ХЭРЭГЛЭЭНИЙ ЗАРЛАГА

Сумын нэр	2014	2015	Үүнээс:				
			Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа
Алтай	22366	26589	41	876	1513	14978	9181
Алтанцөгц	13225	18807	47	350	847	6957	10606
Баяннуур	16513	27842	40	583	1040	10009	16170
Бугат	14006	18541	2	450	1002	7620	9467
Булган	17064	18271	44	388	1315	6355	10169
Буянт	17273	23698	11	374	1188	14223	7902
Дэлүүн	31073	33998	23	961	1659	15500	15855
Ногооннуур	30309	33772	42	672	1352	13444	18262
Сагсай	16887	17549	8	479	942	9224	6896
Толбо	25988	36713	10	556	1503	19499	15145
Улаанхус	34837	46257	110	985	2926	24189	18047
Цэнгэл	44907	59799	64	1113	2908	27198	28516
Өлгий	2956	5948	1	88	949	1956	2954
Дүн	287404	367784	443	7875	19144	171152	169170

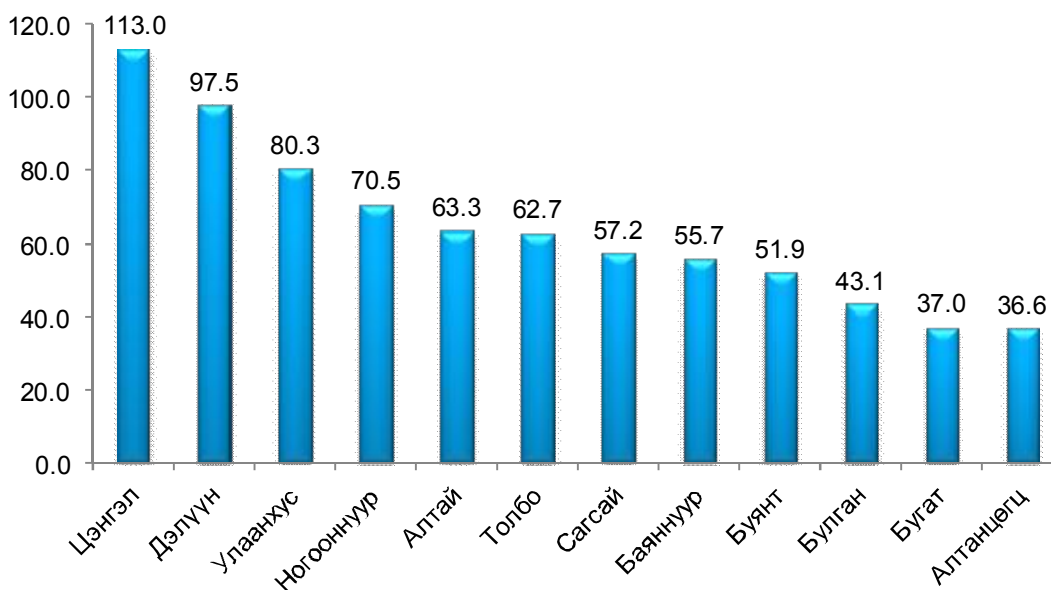
Сумын нэр	Оны эхний малд эзлэх хувь						2015- 2014 зөрүү
	Бүгд	Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа	
Алтай	18.3	11.0	11.8	11.1	20.6	17.8	4223
Алтанцөгц	21.5	8.5	11.2	18.5	23.8	21.2	5582
Баяннуур	19.4	8.3	12.2	17.0	23.1	18.2	11329
Бугат	21.4	6.5	15.0	18.8	21.5	22.1	4535
Булган	17.4	7.4	7.8	14.1	23.5	16.1	1207
Буянт	19.7	6.4	10.1	14.0	20.3	20.9	6425
Дэлүүн	14.4	8.5	9.8	9.5	16.6	13.7	2925
Ногооннуур	19.4	10.8	11.1	15.1	23.0	18.3	3463
Сагсай	13.4	2.7	8.5	10.9	14.7	12.9	662
Толбо	23.1	11.1	12.6	17.0	22.5	25.7	10725
Улаанхус	24.8	15.4	15.1	20.7	26.7	24.2	11420
Цэнгэл	21.2	9.5	11.8	17.9	22.0	21.6	14892
Өлгий	22.7	3.0	11.8	16.7	30.0	22.4	2992
Дүн	19.5	9.5	11.3	15.0	21.4	19.2	80380

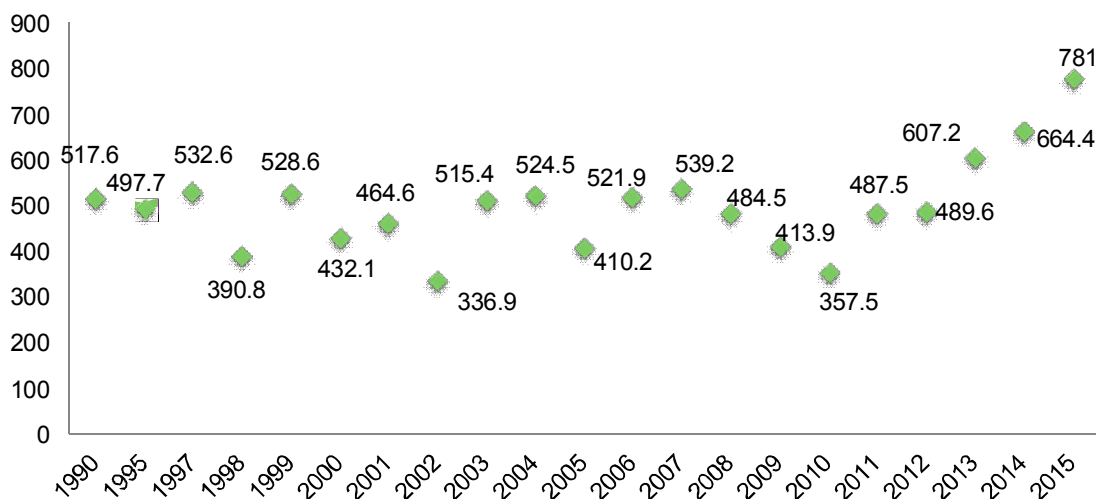
Төл бойжилт

2015 оны байдлаар оны эхний төллөх насны хээлтэгчийн 99.4 хувь буюу 792571 толгой эх мал төллөж гарсан төлийн 98.5 хувь буюу 781029 төл бойжуулав. Бойжсон төлийн тоо 2014 оныхоос 116645толгой буюу 17.6 хувиар нэмэгдлээ.

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, СУМААР, 2015 ОН /мян.тол/

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР /мян.тол/

БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ, ОЛОН ЖИЛЭЭР

Он	Бүгд	Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
1990	517616	1050	12040	33989	350970	119567
1995	497763	771	15210	33553	281715	166514
1997	532687	862	16167	38279	288883	188496
1998	390894	638	9988	29507	217656	133105
1999	528661	818	14510	36919	281421	194993
2000	432093	619	10377	30271	232228	158598
2001	464662	624	12163	28100	238312	185463
2002	336929	567	8420	23093	178912	125937
2003	515438	613	12776	29938	236176	235935
2004	524505	547	11917	29467	232859	249715
2005	410257	473	9664	24541	203799	171780
2006	521900	508	12240	28166	231710	249076
2007	539265	443	12402	28270	240525	257625
2008	484506	424	9729	23705	234999	215649
2009	413901	487	8656	22460	207360	174938
2010	357520	420	6726	19061	181318	149995
2011	487580	615	11036	26655	204194	245080
2012	489680	642	12575	26600	217323	232540
2013	607272	665	13553	34455	255534	303065
2014	664384	613	15785	41846	288752	317388
2015	781029	726	19625	49506	345737	365435
%	117.6	118.4	124.3	118.3	119.7	115.1
Зөрүү	116645	113	3840	7660	56985	48047

Гарсан ботгоны 92.1 хувь, унаганы 97.6 хувь, тугалын 98.4 хувь, хурганы 99 хувь, ишигний 98.2 хувийг бойжуулсан байна. Бойжуулсан төл өмнөх оныхтой харьцуулахад төлийн бүх төрөл дээр 113-56985 толгой хүртэл нэмэгдэснийг дээрхи хүснэгтээс харж болно.

Бойжуулсан төлийг сумаар авч үзвэл бүх сумуудад өнгөрсөн оныхоос нэмэгдэж ялангуяа хамгийн ихээр Цэнгэл суманд 18414, Улаанхусд 13221, Ногооннуурд 11863, Баяннуур 10848, Толбод 9609 толгойгоор өслөө.

2010 онд улсын хэмжээнд цаг агаарын байдлаас шалтгаалж өвөлжилтийн байдал хүндэрч үүгээр их хэмжээний мал зудаар хорогдсон билээ. Энэ үед 100 эхээс 60 төл бойжуулж байсан бол 2011 онд үүнээс 56.6 хувь буюу 34 толгой төлөөр нэмэгдэж 100 эхээс 94 толгой төл бойжуулж авч байсан байна. 2015 онд энэ үзүүлэлт 4 төлөөр нэмэгдэж 100 эхээс 98 толгой төл бойжуулсан. Төрлөөр авч үзэхэд 2014 оныхоос ботго 4 төл буюу 8.6 хувь, унага 4 төл буюу 4.7 хувь, тугал 1

төл буюу 1.1 хувь, ишиг 2 төл буюу 1.7 хувиар өслөө. Харин хурга өмнөх оны хэмжээнд байна.

ТӨЛЛӨСӨН ХЭЭЛТЭГЧ, БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ

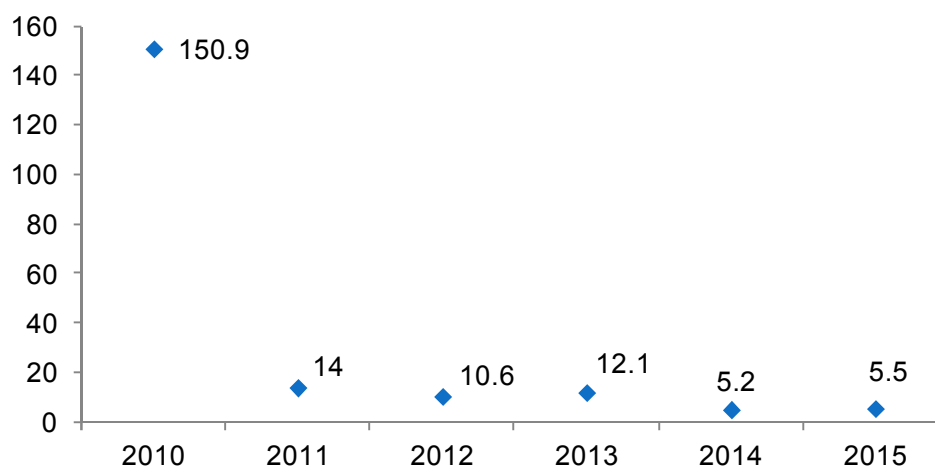
Сумын нэр	Төллөсөн хээлтэгч						Хорогдсон төл					
	Бүгд	Ингэ	Гүү	Үнээ	Эм хонь	Эм ямаа	Бүгд	Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг
Алтай	64299	63	2304	5686	33860	22386	976	12	102	126	324	412
Алтанцөгц	37678	124	956	1841	13337	21420	1227	7	27	45	336	812
Баяннуур	58057	69	1239	2123	18474	36152	2426	2	24	40	580	1780
Бугат	37467	10	943	2058	15771	18685	474	0	23	16	163	272
Булган	43828	95	1379	3873	11918	26563	802	3	41	101	265	392
Буянт	52361	32	1188	3377	31519	16245	606	3	15	32	181	375
Дэлүүн	98799	66	2856	6780	40191	48906	1360	8	80	103	452	717
Ногооннуур	71566	55	1614	3286	25131	41480	1045	1	17	45	333	649
Сагсай	58400	47	1709	3568	29087	23989	1182	11	57	100	405	609
Толбо	62881	11	1154	3043	34711	23962	165	0	3	6	70	86
Улаанхус	81068	123	2000	5834	40403	32708	785	6	24	55	280	420
Цэнгэл	113814	84	2450	6026	51780	53474	860	9	66	87	314	384
Өлгий	12353	9	319	2795	3056	6174	225	0	7	28	61	129
Дүн	792571	788	20111	50290	349238	372144	12133	62	486	784	3764	7037

Сумын нэр	Бүгд	Бойжсон төл					Төллөлтийн хувь	Бойжилтын хувь	Өнгөрсөн оны мөн үе			
		Ботго	Унага	Тугал	Хурга	Ишиг			Төлийн	хорогдол	Урьд онтой харьцуулсан хувь	Урьд оноос зөрүү (+,-)
Алтай	63327	51	2202	5560	33540	21974	98.9	98.5	946	103.2	30	
Алтанцөгц	36578	117	929	1796	13053	20683	98.4	97.1	1104	111.1	123	
Баяннуур	55683	67	1215	2083	17918	34400	98.3	95.9	1482	163.7	944	
Бугат	37038	10	920	2042	15624	18442	100.2	98.9	608	78.0	-134	
Булган	43083	92	1338	3772	11686	26195	98.7	98.3	1136	70.6	-334	
Буянт	51907	29	1173	3345	31409	15951	99.8	99.1	244	248.4	362	
Дэлүүн	97481	58	2776	6677	39749	48221	99.5	98.7	1374	99.0	-14	
Ногооннуур	70530	54	1597	3241	24807	40831	100.4	98.6	1042	100.3	3	
Сагсай	57218	36	1652	3468	28682	23380	100.6	98.0	896	131.9	286	
Толбо	62719	11	1151	3037	34641	23879	100.0	99.7	120	137.5	45	
Улаанхус	80299	117	1976	5779	40137	32290	99.7	99.1	962	81.6	-177	
Цэнгэл	112981	75	2384	5939	51474	53109	98.8	99.3	964	89.2	-104	
Өлгий	12185	9	312	2767	3017	6080	99.8	98.6	115	195.7	110	
Дүн	781029	726	19625	49506	345737	365435	99.4	98.5	10993	110.4	1140	

100 ЭХЭЭС БОЙЖУУЛСАН ТӨЛ

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Бүгд	86	95	72	90	72	89	84	71
Ботго	38	74	29	38	39	47	41	39
Унага	56	85	45	64	53	72	67	51
Тугал	76	89	65	78	67	82	76	61
Хурга	89	96	80	92	84	92	88	83
Ишиг	85	95	68	91	64	88	83	64

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014 %
Бүгд	62	60	94	79	91	97	98	101.0
Ботго	23	41	57	51	51	46	50	108.6
Унага	50	42	80	74	83	91	95	104.7
Тугал	65	61	87	72	91	96	97	101.1
Хурга	77	75	96	88	94	99	99	100.0
Ишиг	51	48	94	73	89	96	98	101.7

Том малын зүй бүс хорогдол**ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ /мян.тол/**

2015 онд оны эхний нийт малын 0.3 хувьтай тэнцэх 5519 толгой мал хорогдсон нь 2014 оныхоос 355 толгойгоор буюу 6.9 хувиар буурсан байна. Нийт хорогдсон малын 45.3 хувийг ямаа, 32.7 хувийг хонь, 13.3 хувийг үхэр, 8 хувийг адуу, 0.7 хувийг тэмээ эзэлнэ. Өвчнөөр 1158 толгой мал хорогдсон нь нийт хорогдлын 21 хувийг, 1104 толгой хээлтэгч мал хорогдсон нь нийт хорогдлын 20 хувийг эзэлнэ.

ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ

Сумын нэр	Хорогдол Бүгд	Үүнээс					2014 оны хорогдол	Оны эхний малд эзлэх хувь
		Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа		
Алтай	488	0	65	74	130	219	517	0.3
Алтанцөгц	379	7	29	68	102	173	263	0.4
Баяннуур	700	8	50	86	187	369	467	0.5
Бугат	185	0	9	15	61	100	268	0.2
Булган	517	12	47	72	135	251	767	0.5
Буянт	293	1	20	25	115	132	101	0.2
Дэлүүн	685	0	64	99	213	309	570	0.3
Ногооннуур	503	0	26	54	211	212	334	0.3
Сагсай	538	2	61	81	184	210	828	0.4
Толбо	94	0	10	15	33	36	219	0.1
Улаанхус	324	2	14	26	114	168	127	0.2
Цэнгэл	566	3	42	75	243	203	653	0.2
Өлгий	247	0	3	45	80	119	50	0.9
Дүн	5519	35	440	735	1808	2501	5164	0.3

ӨВЧНӨӨР ХОРОГДСОН МАЛ

	Өвчнөөр хорогдсон, бүгд				Зүй бус хорогдолд эзлэх хувь			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
Тэмээ	12	8	5	10	23.1	21.1	15.6	28.6
Адуу	119	117	63	77	16.1	7.9	15.3	17.5
Үхэр	183	1009	75	183	21.5	51.9	12.2	24.9
Хонь	483	975	156	354	13.2	26.4	9.6	19.6
Ямаа	798	1039	215	534	15.0	20.9	8.6	21.4
Бүгд	1595	3148	514	1158	16.7	26.0	10.0	21.0

Сумаар авч үзвэл Сагсай суманд хорогдсон малын тоо өмнөх оныхоос 290 толгой, Булганд 250 толгой, Толбо 125, Цэнгэл 87, Бугат 83, Алтай 29 толгойгоор буурч бусад бүх сумуудад 115-233 нэмэгдэв. Нийт хорогдлын 12.7 хувийг мал нь хамгийн ихээр хорогдсон Баяннуур сум, 12.4 хувийг Дэлүүн, 10.2 хувийг Цэнгэл, 9.7 хувийг Сагсай сумууд тус тус эзэлнэ.

Том малын зүй бус хорогдолд өвчнөөр хорогдсон малын эзлэх хувийн жин өнгөрсөн оныхоос 11 пунктээр нэмэгдэв.

ТОМ МАЛЫН ЗҮЙ БУС ХОРОГДОЛ /олон жилээр/

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Бүгд	33345	5366	88504	20830	91240	15038	22880	57684
Тэмээ	253	38	249	109	244	100	94	81
Адуу	2496	479	7013	1470	4593	1382	1864	4416
Үхэр	4454	718	22644	2677	11121	1843	2389	10541
Хонь	18843	2542	31114	7705	31875	5232	7892	17992
Ямаа	7299	1589	27484	8869	43407	6481	10641	24654

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014 %
Бүгд	120809	150897	14043	10606	12107	5164	5519	106.9
Тэмээ	131	183	105	52	38	32	35	109.4
Адуу	5727	6758	1017	738	1474	412	440	106.8
Үхэр	11249	11754	1371	851	1943	615	735	119.5
Хонь	41018	48901	5182	3647	3688	1617	1808	111.8
Ямаа	62684	83301	6368	5318	4964	2488	2501	100.5

ОНЫ ЭХНИЙ МАЛД ЗҮЙ БУСААР ХОРОГДСОН МАЛЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Бүгд	2.7	0.5	6.5	1.6	6.8	1.1	1.6	3.6
Тэмээ	2.4	0.5	3.1	2.0	5.1	2.3	2.2	1.9
Адуу	11.6	0.7	8.8	2.4	7.6	2.4	3.0	6.7
Үхэр	4.0	0.7	19.9	3.1	12.9	2.3	2.7	11.1
Хонь	2.4	0.4	4.8	1.4	5.8	0.9	1.3	2.8
Ямаа	2.4	0.4	5.3	1.4	6.8	1.0	1.5	3.1

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014 %
Бүгд	7.9	11.6	1.2	0.8	0.9	0.3	0.3	91.0
Тэмээ	3.3	4.7	2.8	1.3	0.9	0.7	0.7	101.8
Адуу	9.6	13.2	2.3	1.5	2.9	0.7	0.6	89.7
Үхэр	13.7	16.6	2.1	1.1	2.2	0.6	0.6	98.5
Хонь	6.8	9.3	1.1	0.7	0.6	0.2	0.2	92.7
Ямаа	8.0	12.8	1.1	0.8	0.7	0.3	0.3	88.1

Дээрхи олон жилийн динамик үзүүлэлтээс харахад зүй бус хорогдолын оны эхний малд эзлэх хувийн жин 1990 – 2005 оны хооронд ерөнхийдөө өсөж, буурсан

хэлбэлзэлтэй байгаа бөгөөд 2006-2010 онд уг үзүүлэлт өссөөр ирж 2010-2011 онд 10.4 пунктээр, 2011-2012 онд 0.4 пунктээр, малын таван төрөл дээр 0.3 – 1.5 пунктээр буурсан байна. Харин 2015 онд 2014 оныхоос адуу 0.1 пунктээр буурч, малын бусад төрөл дээр өмнөх оныхтой хэвээрээ байна.

Иргэдийн хувийн малын бүлэглэлт

ИРГЭДИЙН ХУВИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ

	Малтай өрхийн тоо			Дүнд эзлэх хувь			Малын тоо		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
10 хүртэл малтай	2037	2019	2 006	14.4	13.8	13.7	9379	8991	9 207
11-30 малтай	2156	1767	1 706	15.3	12.1	11.7	43497	35756	34 649
31-50 малтай	1487	1433	1 370	10.5	9.8	9.4	59714	57277	55 089
51-100 малтай	2494	2563	2 375	17.7	17.5	16.3	183341	189018	174 115
101-200 малтай	3681	3988	3 939	26.1	27.2	27.0	523636	573591	571 282
201-500 малтай	1993	2524	2 760	14.1	17.2	18.9	562547	725989	804 225
501-999 малтай	198	268	370	1.4	1.8	2.5	126747	172955	239 201
1000-1499 малтай	37	46	44	0.3	0.3	0.3	45077	55817	52 208
1500-2000 малтай	12	14	25	0.1	0.1	0.2	21594	24280	43 222
2000 дээш малтай	9	14	13	0.1	0.1	0.1	24535	35800	33 667
Äĭ	14104	14636	14608	100	100	100	1600067	1879474	2016865

Мал бүхий 14608 өрхийг малын тоогоор нь бүлэглэн авч үзвэл, 13.7 хувь буюу 2006 өрх нь 10 хүртэл малтай; 11.7 хувь нь буюу 1706 өрх нь 11-30 малтай; 9.4 хувь буюу 1370 нь 31-50 малтай; 16.3 хувь буюу 2375 нь 51-100 малтай; 27 хувь буюу 3939 нь 101-200 малтай; 18.9 хувь буюу 2760 нь 201-500 малтай; 2.5 хувь буюу 370 нь 501- 999 малтай; 0.3 хувь буюу 44 нь 1000-1499; 0.2 хувь буюу 25 нь 1500-2000 малтай; 0.1 хувь буюу 13 өрх 2000 аас дээш малтай өрх байна.

НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХУВИЙН МАЛЫН БҮЛЭГЛЭЛТ

	Бүгд	Үүнээс:					2014 он	2015/
		Тэмээ	Адуу	Үхэр	Хонь	Ямаа	бүгд	2014
10 хүртэл малтай	5	0	0	3	0	1	4	103.1
11-30 малтай	20	0	1	3	5	11	20	100.4
31-50 малтай	40	0	2	5	12	22	40	100.6
51-100 малтай	73	0	3	7	25	38	74	99.4
101-200 малтай	145	0	6	10	56	73	144	100.8
201-500 малтай	291	1	11	18	127	135	288	101.3
501-999 малтай	646	2	23	41	321	260	645	100.2
1000-1499 малтай	1187	7	41	62	627	449	1213	97.8
1500-2000 малтай	1729	9	71	110	992	547	1734	99.7
2000 дээш малтай	2590	9	97	128	1544	811	2557	101.3
Нэг өрхөд ногдох мал, бүгд	138	0	5	10	58	65	128	107.5

МАЛТАЙ НЭГ ӨРХӨД НОГДОХ ХУВИЙН МАЛЫН ТОО

Сумын нэр	Бодод шилжүүлснээр				Толгойн тоогоор			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
Алтай	31	35	40	43	124	125	142	151
Алтанцөгц	19	26	31	32	95	113	133	142
Баяннуур	20	28	33	32	116	127	151	155
Бугат	21	23	26	29	89	100	118	129
Булган	19	23	25	29	77	83	97	111
Буянт	34	42	48	50	159	174	191	204
Дэлүүн	33	39	44	49	141	159	176	199
Ногооннуур	21	23	27	27	94	103	118	124
Сагсай	23	27	30	33	102	108	122	135
Толбо	24	37	43	44	149	163	187	193
Улаанхус	23	26	30	31	93	103	118	125
Цэнгэл	34	34	39	39	125	145	162	171
Өлгий	6	6	7	7	18	17	17	17
Дүн	24	28	32	33	104	113	128	138

Мөн 2015 онд нийт малтай өрхөд 1-200 хүртэлх толгой малтай өрхийн эзлэх хувийн жин өмнөх оныхоос 0.1-1.2 пунктээр буурч, 201-999 хүртэл малтай өрхийн эзлэх хувийн жин 0.7-1.7 пунктээр, 1500-2000 малтай өрх 0.1 пунктээр нэмэгдэж 1000-1499 малтай, 2000-аас дээш малтай өрхийн эзлэх хувийн жин өмнөх оныхтой хэвээрээ байна.

Аймгийн дунджаар мал бүхий нэг өрхөд 138 толгой мал ногдож байгаа нь өмнөх оныхоос 10 толгой малаар нэмэгдэв. Малтай нэг өрхөд тэмээ 0, адуу 5, үхэр 10, хонь 58, ямаа 65 ногдож байна.

Нэг өрхөд ногдох малын бүтцийг авч үзэхэд 89.1 хувь нь бог мал, 10.9 хувь нь бод мал байна.

Мал бүхий өрхийн дунд дийлэнх хувийг эзэлж байгаа 101-200 хүртэл толгой малтай нэг өрхөд дунджаар 145 толгой, 201-500 малтай нэг өрхөд 291 толгой, 51-100 малтай нэг өрхөд 73 толгой мал тус тус ногдож байна.

Малтай нэг өрхөд ногдох малын тоо бүх сумуудад 4-23 толгойгоор нэмэгдэв.

Шинээр гаргасан, засварласан худаг.

Монгол Улсын Засгийн газраас усны нөөцийн эх үүсвэрийг зохистой ашиглах замаар хүн ам, малын усны хангамжийг нэмэгдүүлэх, бэлчээрийн ашиглалтыг сайжруулахад анхаарал хандуулж, худаг, уст цэгийг шинээр гаргах, сэргээн засварлахад зориулан тодорхой хэмжээний хөрөнгө зарцуулж байгаа билээ.

2005 оноос эхлэн мал тооллоготой хамтруулан шинээр гаргасан, засварласан худгийн талаархи мэдээллийг цуглуулан авч нэгтгэн гаргадаг болсон.

2015 онд шинээр нийт 2 энгийн уурхайн худаг ашиглалтанд байна. Энэ нь өмнөх оныхоос 35 худгаар бага байна.

Шинээр худаг гаргахад нийт 7000.0 мянган төгрөг зарцуулсан нь 100 хувь улсын төсвийн хөрөнгөөр санхүүжигдсэн байна.

2015 ОНД ШИНЭЭР ГАРГАСАН ХУДГИЙН ТАЙЛАН

Сум	/мян.төг/									
	Шинээр гаргасан худгийн тоо, бүгд		Үүнээс: инженерийн хийцтэй*		Үүнээс: өрөмдмөл*		Үүнээс: энгийн уурхайн*		Шинээр худаг гаргахад зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ	
	2014	2015	2014	2015	2014	2014	2014	2015	2014	2015
Алтай	4		4		4				69007.6	
Алтанцөгц	5		5		5				90000.0	
Баяннуур	2		2		2				41907.0	
Бугат	0								0.0	
Булган	7						7		3500.0	
Буянт	0		0				0		0.0	
Дэлүүн	6		4		4		2		50000.0	
Ногооннуур	1		1		1				12980.3	
Өлгий	2		2		2				36940.2	
Сагсай		2						2		7000.0
Толбо	6		6		6				107542.5	
Улаанхус	0								0.0	
Цэнгэл	4		4		4				45000.0	
Дүн	37	2	28		28		9	2	456877.6	7000.0

Монгол Улсын Засгийн газрын ядуурлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд малгүй болон мал цөөнтэй иргэдийг малжуулах арга хэмжээ авч, нилээдгүй хөрөнгө, мөнгийг зарцуулж байна. Малжуулах арга хэмжээ нь орон нутаг, гадаад улс орон, олон улсын байгууллага, төрийн бус байгууллага зэрэг олон төрлийн байгууллагын санхүүжилтээр хийгдэж байна.

2015 оны байдлаар аймгийн хэмжээнд 39 өрх малжуулах арга хэмжээнд хамрагдсан бөгөөд нэг өрх дундажаар 4 ам бүлтэй байна.

Малжуулах арга хэмжээнд Бугат, Ногооннуур, Сагсай, Толбо сумуудаас тус бүр 6 өрх, Алтанцөгц, Баяннуур, Дэлүүн сумуудаас тус бүр 5 өрх хамрагдсан.

Малжуулах арга хэмжээгээр 39 өрхөд нийт 2554 толгой мал олгогдсон бөгөөд олгосон малын 99.5 хувь нь бог мал, 0.5 хувь нь бод мал байна. Нэг өрхөд дундажаар 65 толгой мал ногдож байна.

2015 онд малжуулах арга хэмжээнд нийт 179000.0 мян.төгрөг зарцуулсан бөгөөд үүнийг 100 хувь орон нутгийн хөрөнгөөр санхүүжүүлсэн байна.

2015 онд аймгийн хэмжээнд Алтанцөгц сумын инженерийн хийцтэй өрөмдмөл 1 худаг засварлаж малчид иргэдийн өөрийн хөрөнгөөс 800.0 төгрөг зарцуулж, орон нутгийн иргэдээс 2 хүнийг түр хугацаагаар авч ажиллуулсан байна.

2015 ОНД ЗАСВАРЛАСАН ХУДГИЙН ТАЙЛАН

Сум	/мян.төг/									
	Засварласан худгийн тоо, бүгд		Үүнээс: инженерийн хийцтэй*		Үүнээс: ерөмдмөл*		Үүнээс: энгийн уурхайн*		Худаг засварлахад зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Алтанцөгц		1		1		1				800.0
Булган	2						2			1000.0
Сагсай	1		1		1					5000.0
Толбо	5		5		5					7000.0
Улаанхус	3						3			7000.0
Дүн	11	1	6	1	6	1	5		20000.0	800.0

2015 ОНД МАЛЖУУЛАЛТААР АВСАН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Сум	Нийт зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ, бүгд, /мян.төг/		Малжуулалтаар авсан малын тоо		Үүнээс: бодын тоо		Үүнээс: богийн тоо		Малжуулалтанд хамрагдсан өрхийн тоо	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
	Алтай	25000.0		214		6		208		5
Алтанцөгц	13500.0	25000.0	42	358	12	8	30	350	3	5
Баяннуур	52000.0	24000.0	931	470			931	470	25	5
Бугат	0.0	24000.0	0	372		5	0	367	0	6
Булган	25000.0		185				185		5	
Буянт	31650.0		375				375		15	
Дэлүүн	60000.0	24000.0	1148	354	8		1140	354	65	5
Ногооннуур		26000.0		335				335		6
Сагсай	30000.0	30000.0	276	300			276	300	6	6
Толбо	89800.0	26000.0	515	365	82		433	365	42	6
Улаанхус	168750.0		325		75		250		20	
Цэнгэл	4000.0		54		2		52		1	
Дүн	499700.0	179000.0	4065	2554	185	13	3880	2541	187	39

МАЛЫН БЭЛЧЭЭР, ТЭЖЭЭЛИЙН ХҮРЭЛЦЭЭ, ХАНГАМЖ

Бэлчээрийн хүрэлцээ. 2015 онд 100 га хадлан, бэлчээрийн талбайд хонин толгойд шилжүүлснээр 90 толгой мал ногдож байгаа нь өнгөрсөн оноос 10 толгойгоор илүү байна. Доорх хүснэгтээс харахад 100 га хадлан, бэлчээрийн талбайд ногдох малын тоо жилээс хилд нэмэгдэж байгаа нь малын бэлчээрийн даац

нэмэгдэж байгааг харж болно.

БЭЛЧЭЭРИЙН ХҮРЭЛЦЭЭ ХАНГАМЖ

	2011	2012	2013	2014	2015	Зөрүү
Хадлан бэлчээрийн талбай /мян.га/	3495.7	3495.7	3495.7	3495.7	3495.7	
100 га хадлан , бэлчээрийн талбайд ногдох хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо	59	59	68	80	90	10

Малын тэжээлийн үйлдвэрлэлт, хангамж

2015 онд аймгийн хэмжээгээр 60301 тонн тэжээл үйлдвэрлэсэн нь өмнөх оныхоос 3.1 хувь буюу 1911 тонноор нэмэгдэв.

БЭЛТГЭСЭН ӨВС, ТЭЖЭЭЛ

	2011	2012	2013	2014	2015	/тн/ 2015/2014
Бүгд	66304	63259	66286	62212	60301	96.9
Байгалийн хадлан	61474	58394	61502	60744	59232	97.5
Таримал тэжээл	4830.0	4865.0	4784.1	1468.4	1069.0	72.8

БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН

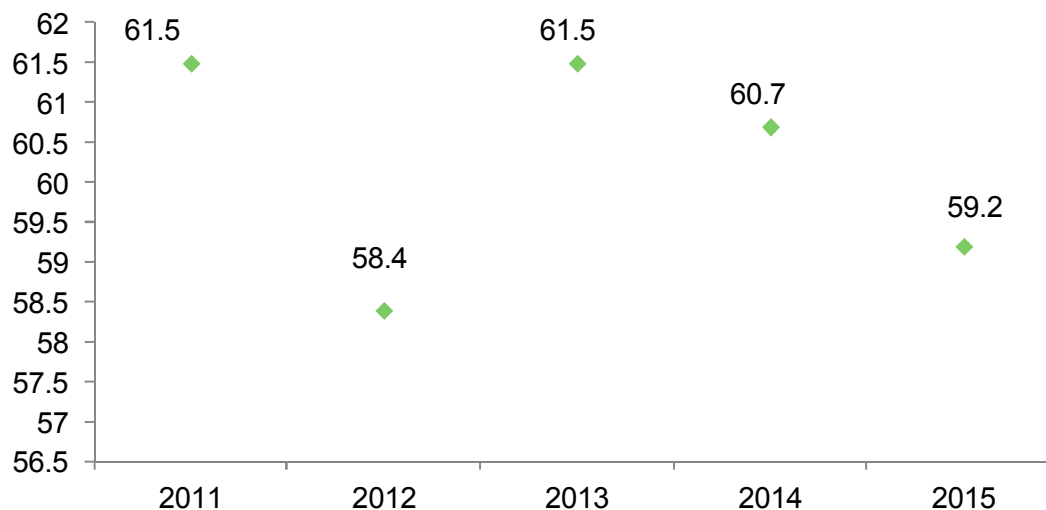
	2011	2012	2013	2014	2015	/тн/ 2015/ 2014
Алтай	7320	7620	6875	5349.6	5320	99.4
Алтанцөгц	3280	3150	3300	3450.0	3510	101.7
Баяннуур	5100	6350	6400	5694.5	5700	100.1
Бугат	2690	2300	2500	2352.0	2250	95.7
Булган	3051	2500	3059.5	3252.0	3800	116.9
Буянт	2100	2100	2250	2300.5	2380	103.5
Дэлүүн	2845	2709	2817	2777.6	2413	86.9
Ногооннуур	11980	7850	11250	11992.7	13175	109.9
Сагсай	5693	5725	5700	3995.0	4014	100.5
Толбо	3760	2910	2850	3000.0	3000	100.0
Улаанхус	4735.1	4420	3000	4463.9	3300	73.9
Цэнгэл	7320	8910	10900	10800.0	7970	73.8
Өлгий	1600	1850	600	1316.2	2400	182.3
Дүн	61474	58394	61502	60744	59232	97.5

Бэлтгэсэн тэжээлийг нэр төрлөөр өмнөх оныхтой харьцуулан авч үзвэл бэлтгэсэн байгалийн хадлан 2.5 хувь буюу 1512 тонноор, таримал тэжээл 27.2 хувь

буюу 399.4 тонноор буурчээ. Дээрхи хүснэгтээс харахад хадлан бэлтгэлийн хэмжээ Алтай, Бугат, Дэлүүн, Улаанхус, Цэнгэл сумдад 29.6-2830 тонноор буурч, бусад сумдад 5.5-1182.3 хүртэлх тонноор нэмэгдэв.

БЭЛТГЭСЭН ХАДЛАН /мян.тн/

Тэжээвэр амьтад

2015 оны эцэст аймгийн хэмжээнд нийт 767 тахиа тоологдсон нь өмнөх оныхоос 16 хувь буюу 146 тахиагаар буурсан байна. Нийт тахианы 97.8 хувь нь аймгийн төв буюу Өлгий сумаас, үлдсэн 2.2 хувь нь Буянт сумаас тоологджээ.

2015 ОНД ТООЛОГДСОН ТЭЖЭЭВЭР АМЬТДЫН ТОО, СУМААР

Сумын нэр	Шувуу /тахиа/			
	2014	2015	хээлтэгч	хээлтүүлэгч
Өлгий	913	750	689	61
Буянт		17	15	2
Нийт	913	767	704	63

ЭРЛИЙЗ, ЦЭВЭР ҮҮЛДРИЙН МАЛЫН ТОО

Омог	2014	2015	Үүнээс:		
	Бүгд	Бүгд	Хээлтэгч	Хээлтүүлэгч	Бусад
Алтай					
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол	64	65	20	5	40
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	29	28	12	1	15
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	2549	2642	1322	35	1285
Эрлийз хонь-Керей	3567	3550	1567	57	1926
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	1300	1327	563	16	748
Эрлийз ямаа-Уулын бор	2005	2009	846	40	1123
Алтанцөгц					
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	130	782	345	3	434
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол		514	212	1	301
Алатау Монголын эрлийз		9	4	1	4
Эрлийз хонь-Керей		576	262	0	314
Булган					
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	550	430	176	14	240
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	2236	2250	949	32	1269
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	150	362	152	3	207
Дэлүүн					
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол	211	30	15	0	15
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	32095	44839	18326	539	25974
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	21424	16046	6218	191	9637
Толбо					
Цэвэр үүлдрийн адуу-Монгол		10	5	0	5
Цэвэр үүлдрийн үхэр-Сарлаг	6150	6566	2194	152	4220
Эрлийз үхэр-Сарлаг	34	283	94	6	183
Цэвэр үүлдрийн хонь-Керей	62717	74767	27685	1247	45835
Эрлийз хонь-Керей	105	3878	1355	22	2501
Цэвэр үүлдрийн ямаа-Уулын бор	16621	29474	11388	337	17749
Эрлийз ямаа-Уулын бор	11459	24010	9283	465	14262

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ЗАРИМ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ДУНДАЖ ҮНЭ, ХАНШ

		/төгрөгөөр/				
	х.н	2012	2013	2014	2015	2015/2014
Ямааны ноолуур	кг	43500	58800	58500	42000	71.8
Адууны шир	ш	33000	33700	27000	37000	137.0
Үхрийн шир	ш	26600	28000	31600	29000	91.8
Хонины арьс	ш	8400	8100	4500	1300	28.9
Ямааны арьс	ш	18000	21400	24200	15000	62.0

ГАЗАР ТАРИАЛАН**Тариалсан талбай**

Баян-Өлгий аймагт 1989 онд 5.3 мянган га талбайд тариалан эрхэлж байсан бол 2015 онд 0.9 мянган га талбай болж буурсан байна. Нийт талбайн 50.1 хувь буюу 455.2 га талбайд малын тэжээлийн ургамал, 31 хувь буюу 281.7 га талбайд төмс, 13.6 хувь буюу 123.3 га-д хүнсний ногоо, 5.2 хувь буюу 47.5 га талбайд үр тариа тариалжээ. Энэ нь өнгөрсөн оныхоос үр тариа 2.5 га-гаар, хүнсний ногоо 25 га-гаар, төмс 31.2 га, тэжээлийн ургамал 90.4 га-гаар бага байна.

ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ /га/

	1989	1990	2000	2010	2013	2014	2015
Нийт тариалсан талбай:	5322.1	5184.0	1131.7	1134.2	1255.1	1056.8	907.7
Үр тариа	917.0	734.0	23.8	18.8	45.0	50.0	47.5
Төмс	307.6	330.5	213.8	359.7	384.0	312.9	281.7
Үүнээс: Хүнсний ногоо	123.0	79.5	72.1	126.3	142.8	148.3	123.3
Тэжээлийн ургамал	3974.5	4040.0	822.0	629.4	683.3	545.6	455.2

Хураасан ургац

Баян-Өлгий аймаг 1989 онд 9.9 мян.т тэжээлийн ургамал, 4.9 мян.т төмс, 1.9 мян.т хүнсний ногоо, 840 тонн үр тариа хурааж байсан бол 2015 онд 2.7 мян.т төмс, 1.1 мян.т хүнсний ногоо, 1.1 мян.т тэжээлийн ургамал, 56.9 тн үр тариа хураан авчээ.

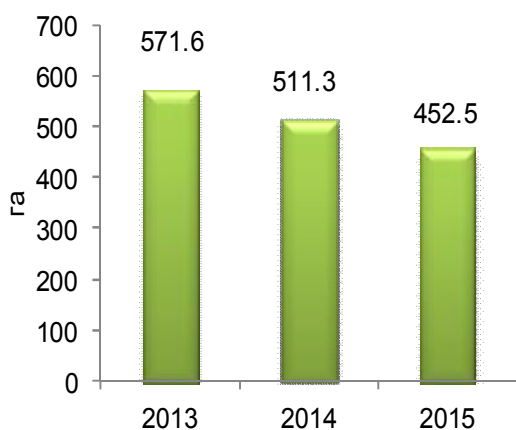
2015 онд хураасан ургац 2014 оныхоос үр тариа 13.2 тонн буюу 19 хувь, хүнсний ногоо 142.5 тн буюу 11 хувь, малын тэжээлийн ургамал 374.5 тн буюу 26 хувиар тус тус буурч, төмс 61.7 тн буюу 2 хувиар, өссөн байна.

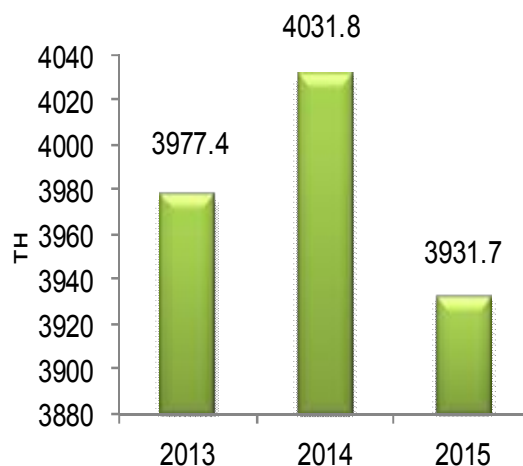
ХУРААСАН УРГАЦ /тн/

	1989	1990	2000	2010	2013	2014	2015
Үр тариа	840	538.8	13.2	43.7	127	70.1	56.9
Төмс	4937.2	4972.7	1901.8	3992.9	2617.2	2694.7	2756.4
Хүнсний ногоо	1943	747.5	452.1	1611.8	1232.8	1260.9	1118.4
Тэжээлийн ургамал	9909.2	8238	1765.1	4824.1	4784.1	1443.5	1069

Тариалсан талбай

Хураасан ургац

ХУРААСАН УРГАЦ, сумаар, төрлөөр, 2015 он

Сумын нэр	Үр тариа		Төмс		Хүнсний ногоо	
	Хураасан талбай	Авсан ургац	Хураасан талбай	Авсан ургац	Хураасан талбай	Авсан ургац
Алтай			4	32	2	10
Алтанцөгц	2	4.6	40.1	441.1	16.1	193.2
Баяннуур	3	3	120	1200	60	602
Бугат			13	125	3	13.9
Булган	3.5	4.6	17.5	122.5	2.4	5.6
Буянт			1.8	5.8	1	1.6
Дэлүүн			2	1.5	0.8	0.65
Ногооннуур	5	12.5	26.5	322	11.52	115.2
Сагсай			20	230	3	38
Толбо	10	16.2	3.2	24	2	3
Улаанхус			5.7	12.5	4	4.8
Цэнгэл	24	16	12.5	60	9	28
Өлгий			15.4	180	8.486	102.4
Дүн	47.5	56.9	281.7	2756.4	123.3	1118.4

Хураасан ургацыг сумаар авч үзвэл Баяннуур суманд 3 га-гаас 3 тн үр тариа, 120 га-гаас 1200 тн төмс, 60 га-гаас 602 тн хүнсний ногоо хураан авсан нь нийт хураасан үр тарианы 5.3 хувь, төмсний 43.5 хувь, хүнсний ногооны 53.8 хувийг эзэлнэ. Толбо сумын хураасан үр тариа нийт үр тарианы 28.5 хувийг эзэлж байна. Үүний дараа Алтанцөгцөд 2 га-гаас 4.6 тн үр тариа, 50.3 га-гаас 520 тн төмс, 24.4 га-гаас 245 тн хүнсний ногоо авсан нь нийт үр тарианы 8 хувь, төмсний 16 хувийг, хүнсний ногооны 17.3 хувийг тус тус эзэлнэ. Үлдсэн хувийг бусад сумууд эзлэх байна.

Улсын хэмжээнд 2015 онд хурааж авсан хүнсний ногооны 1.5 хувь, төмсний 1.7 хувь, үр тарианы 0.02 хувь, бэлтгэсэн хадлангийн 5.7 хувь нь Баян-Өлгий аймагт ногдож байна.

Нэг га-гаас дунджаар 2014 онд 16.5 цн үр тариа, 122.3 цн төмс хураан авсан бөгөөд нэг га-гаас авсан ургац 2013 оныхоос төмснийх 1.3 центнерээр буурч, үр тарианых 3.3 центнерээр өссөн байна.

Баян-Өлгий аймаг нэг га талбайгаас 2014 онд 14 цн үр тариа хурааж авсан нь улсын дунджаас 2,5 центнерээр бага байгаа ч баруун бүсийн дунджаас 6,1 центнерээр их байна. Нэг га талбайгаас хураасан төмсний хэмжээ тус аймагт 86 цн байгаа нь улсын дунджаас 36,3 центнер, баруун бүсийн дунджаас 21,6 центнерээр бага байна.

ГА-ГААС ХУРААСАН УРГАЦ /цн/

Төрөл	Улсын дүн			Баруун бүс			Баян-Өлгий аймаг		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Үр тариа	13.2	16.5	5.5	8.8	7.9	6.3	28.2	14	12
Төмс	123.6	122.3	127.5	105.9	107.6	114.9	68.2	86	97.9

Хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газар

Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газрын мэдээгээр 2015 онд хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газрын хэмжээ 3509.7 мянган га байна. Үүний 99.6 хувийг бэлчээрийн талбай, 0.3 хувийг хадлангийн талбай, 0.03 хувийг тариалангийн талбай, 0.01 хувийг атаршсан газар, 0.02 хувийг бусад хэрэгцээний газар эзэлж байна.

ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН ЭДЭЛБЭР ГАЗАР, ГА-ГААР

Сум	Хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газар, бүгд	үүнээс:				
		Бэлчээрийн газар	Хадлангийн талбай	Тариалангийн газар	Атаршсан газар	ХАА-н бусад хэрэгцээний газар
Алтай	269951.5	268824.5	1000.0	69.9		57.1
Алтанцөгц	164481.0	161667.0	2400.0	156.0	223.1	34.9
Баяннуур	159164.0	158293.9	400.0	294.5	114.5	61.1
Бугат	199373.0	198740.0	555.0	24.9	4.1	49.0
Булган	461879.3	461348.7	364.3	99.1		67.2
Буянт	181669.0	181403.1	180.0	22.2	24.4	39.2
Дэлүүн	496165.8	495534.6	524.0	9.0		98.2
Ногооннуур	395953.6	392438.6	3382.0	33.3	66.7	33.0
Сагсай	168402.0	167833.5	400.0	27.1	80.7	60.7
Толбо	283134.0	282684.3	360.0	40.0		49.7
Улаанхус	465310.9	464072.9	1120.0	26.8		91.2
Цэнгэл	264212.0	262932.5	816.0	333.5		130.0
Өлгий						
Дүн	3509696.1	3495773.6	11501.3	1136.3	513.5	771.3

ДҮГНЭЛТ

2015 онд өвөлжилт тааламжтай байж мал аж ахуйн голлох үйлдвэрлэл болох бойжуулсан төлийн тоо 17.6 хувь буюу 116645 мянган толгойгоор нэмэгдэснээр малын тоо 2021.0 мянган толгойд хүрч 2014 оныхоос 7.3 хувь буюу 137.4 мянган толгойгоор нэмэгдлээ.

Төрлөөр авч үзвэл тэмээний тоо 4717, адуу 77291, үхэр 144761, хонь 850620, ямаа 943657 толгой болж, өмнөх оныхоос тэмээ 46, адуу 7729, үхэр 17318, хонь 50759, ямаа 61584 толгойгоор тус тус нэмэгдэв.

2015 онд аминдаа малтай 14608 өрх байгаагийн 8872 нь малчин өрх байна. Мал аж ахуйн салбарт нийт 18398 малчид ажиллаж байна.

Нэг малчин өрхөд дунджаар 138 толгой мал, үүний дотор адуу 5, үхэр 10, хонь 58, ямаа 65 ногдож байна.

Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний 80 гаруй хувийн үйлдвэрлэж, хүн амаа хүнс, өргөн хэрэглээний бараагаар хангах эх үүсвэр болж байгаа бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг бүсчилэн хөгжүүлж, дотоод зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн чанар сайтай, аюулгүй түүхий эд, бүтээгдэхүүн нийлүүлэх, экспортын нөөцийг нэмэгдүүлэхэд мал аж ахуйн бодлого чухал ач холбогдолтой.

2015 онд тариалсан талбайг ургамлын нэр төрлөөр авч үзвэл: 47.5 га-д үр тариа, 281.7 га-д төмс, 123.3 га-д хүнсний ногоо тариалсан нь үр тарианы

тариалсан талбай 2014 оныхоос 2.5 га-гаар, хүнсний ногоо 25 га-гаар, төмс 31.2 га га-аар буурсан байна.

Үүнээс: Аймгийн хэмжээнд 56.9 тн үр тариа, 2756 тн төмс, 1118 тн хүнсний ногоо хурааж, 59232 тн өвс хадлан, 1069 тн таримал тэжээл бэлтгэсэн байна.

Газар тариалангийн үйл ажиллагаанд байгаль, цаг уур ихээхэн нөлөөлж байгаа боловч цаашид ургац хураалтын хэмжээг боломжийн хэмжээнд байлгахын тулд га-гийн ургацыг нэмэгдүүлэх, үүний тулд чанартай сайн уринш боловсруулалтыг нэмэгдүүлэх, усалгаатай талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх, ургац боловсролтын үед хортон шавьжтай тэмцэх, иргэдийн дунд тариалалт хийх, ургац хураах зэрэг асуудлаар сургалт, сурталчилгаа явуулж мэдлэгийн дээшлүүлэх зэрэгт ихээхэн анхаарах шаардлагатай байна.

Баян-Өлгий аймагт мах, ноосны чиглэлийн Казакын ууцан сүүлт Керей үүлдрийн хонь, ноолуурын чиглэлийн Уулын бор хэмээх үүлдрийн ямаа зэрэг өндөр ашиг шимтэй үүлдрийн болон нутгийн шилдэг омог хэвшлийн мал сүргийг өсгөн үржүүлдэг.

Нутгийн шилдэг омог, үүлдрийн малыг өсгөн үржүүлж, хүрээг нь өргөжүүлэх, малын омог, үүлдэрлэг байдлыг сайжруулах замаар ашиг шимийг нь дээшлүүлэх явдал аймаг, сум, багийн түвшинд бодлого боловсруулагчдын өмнө эрхэм чухал зорилт болгон дэвшүүлэгдэх ёстой.

Нутгийн шилдэг омог, үүлдрийн цөм сүрэг, гадаадын арвин ашиг шимт мал, амьтны шалгарсан удмыг сайжруулагчаар ашиглах, биотехнологи, генийн инженерчлэлийн дэвшилтэт аргыг нэвтрүүлэх замаар малын үүлдэрлэг байдлыг сайжруулах.

Мал сүргийг эрүүлжүүлэх, халдварт, паразиттах өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх арга хэмжээг олон улсын жишигт хүргэж үр дүнг сайжруулах.

Инженерийн болон энгийн уурхайн худаг, уст цэгийг нэмэгдүүлэх, эзэмшил, ашиглалтыг сайжруулахын зэрэгцээ усны нөөцийн бусад эх үүсвэрийг зохистой ашиглах замаар хүн ам, малын усны хангамжыг нэмэгдүүлэх

Уст цегүүдийг сэргээн засварлах, шинээр гаргах, цас, борооны усыг хуримтлуулан хиймэл нуур, усан сан, хөв, цөөрөм, бий болгох замаар бэлчээрийн усан хангамжийг сайжруулах.

Бэлчээрийг зохистой ашиглах, эзэмшүүлэх, сайжруулах, хамгаалах, талхлагдсан бэлчээрийг нөхөн сэргээх замаар багтаамж, даацыг нэмэгдүүлэх.

Бэлчээрийн даацад тохируулан малын тоо толгойг өсгөн үржүүлэх бодлого хэрэгжүүлэх, ялангуяа манай аймгийн нийт малын 50-аад хувийн эзэлдэг ямаан сүргийн тоо, толгойн өсөлтийг хязгаарлах, бог малын хувьд өсгөж үржүүлж ирсэн уламжлалт харьцаа 75:25 хувь буюу 3 хонь, 1 ямаа гэсэн харьцаагаар өсгөж үржүүлэхэд татварын бодлогоор зохицуулах нь зүйтэй.

МАН-н салбарын хөгжлийн уг язгуур нь сайн үүлдрийн мал үржүүлэх, эрчимжүүлэх, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх гэхээсээ бэлчээрийг эзэмших ашиглах, өмчлөх эрх зүйн тогтолцоо гэдгийг онцолж байна.

АШИГЛАСАН НОМ, МАТЕРИАЛ

1. Баян-Өлгий аймгийн Статистикийн эмхэтгэл 2001, 2002, 2003, 2006, 2013, 2014 он
2. Монгол улсын статистикийн эмхтгэл 1996, 1997, 2000 он
3. Улсын Статистикийн эмхтгэл 2005, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 он
4. Монгол улсын Хөдөө аж ахуй 1971-1995 онд /статистикийн эмхтгэл/
5. Хөдөө аж ахуйн салбар, 2011 он, ҮСХороо
6. Аймгийн эдийн засаг, нийгмийн байдлын танилцуулга-2012 он,
7. Баян-Өлгий аймгийн хөдөө аж ахуйн салбар, 2012, 2013, 2014 он
8. Хөдөө аж ахуйн 2011 оны улсын анх дугаар тооллого, 2012 он
9. Статистикийн бюллетень 2015/12 сар, ҮСХороо
10. www.1212.mn
11. Баян-Өлгий аймгийн 2015 оны Мал тооллогын дүн

_____ о О о _____